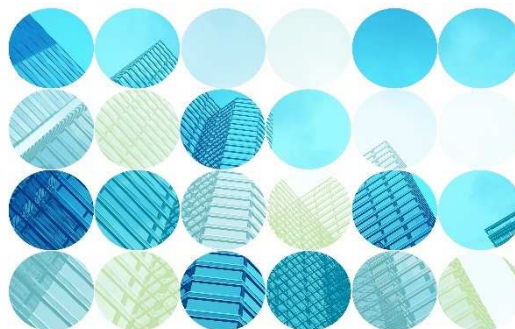
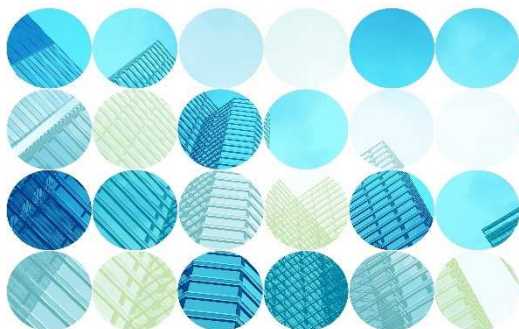

МАРКЕТИНГ СТРАТЕГИЈА ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА ТУРИЗМОТ ВО ПРЕКУГРАНИЧНИОТ РЕГИОН НА ЌУСТЕНДИЛ – КУМАНОВО

Содржина:

Вовед	4
Опсег на Маркетинг стратегијата	4
Задачите што ги поставува Маркетинг стратегијата се:	5
Структура на Маркетинг стратегијата:	5
Пристап кон работата	6
Очекувани резултати:	7
Територијален опфат и потенцијал на природни ресурси	8
Територијален опфат	8
Климата и климатските ресурси	9
Води	10
Население и демографски карактеристики на територијата на општина Кустендил и општина Куманово	11
Економска активност и приходи	14
Вработеност и невработеност на територијата на општина Кустендил и општина Куманово	14
Економија	17
Број на нефинансиски претпријатија и произведени добра и услуги	17
Приходи од дејноста на претпријатијата, нето приходи од продажба, добивка, додадена вредност, вработени и вработени лица во 2021 г.	19
Трошоци за материјални основни средства (ДМА)	20
Странски инвестиции	20
Износ	20
SWOT анализа	23
Инвентаризација на двете компоненти на локалното наследство на прекуграничниот регион: природа и антропологија.	27
Истражување на правните прашања кои влијаат на културно - историското и природното наследство на секоја страна од границата како елемент што влијае на неговото одржливо користење	36
Визија, стратешки цели, приоритети и мерки за развој на прекуграничниот туризам во регионот на Кустендил - Куманово.	37
Стратешки цели за постигнување на опишаната визија:	37
Приоритети за развој:	38
Презентација на новоразвиени и непознати 1-3 дневни маршрути	39
Комуникациски мерки за промовирање и спроведување на Стратегијата.	53
Цели на комуникациските мерки	53
Целни групи на комуникациските мерки	54
Комуникациски канали	56
Идентификување на современи начини за промовирање на ова наследство со цел привлекување на повеќе туристи, користејќи современи технологии и трендови во туризмот, ориентирани кон поинтерактивна и подинамична врска меѓу туристот и туристичката дестинација.	58

Список на табели

Табела № 1. Население на територијата на општина Ќустендил заклучно со 31.12.2022 година.	11
Табела № 2. Природен прираст на населението (%).	12
Табела № 3. Број на население во општина Куманово.	13
Табела № 4. Етничка припадност на населението во општина Куманово	13
Табела № 5. Бруто месечна плата.	14
Табела № 6. Невработени на територија на општина Куманово	16
Табела № 7. Невработени лица според старосната структура на населението.	16
Табела № 8. Невработени лица според школска подготовка	16
Табела № 9. Број на претпријатија и проозведени добра и услуги. Извор: НСИ.	17
Табела № 10. Главни економски показатели за 2021 година. Извор: НСИ.	19
Табела № 11. Активни деловни субјекти на подрачјето на општина Куманово	21
Табела № 12. Основни економски показатели за 2017-2020 година	21

Список на слики

Слика № 1. Географска карта на општина Ќустендил.	8
Слика № 2. Географска карта на општина Куманово	9
Слика № 3. Број на население во општина Ќустендил - (Општо/Во градот/Во селата).	12
Слика № 4. Природен прираст на населението во општина Ќустендил (број) - (Живородени/ Умрени/ Природен прираст).	12
Слика № 5. Број на население под, во и над работоспособна возраст во општина.	15
Слика № 6. Стапка на демографска замена во општина Ќустендил Извор: НСИ.	15

Вовед

Оваа Маркетинг стратегија е развиена во рамките на Проект № CB006.2.22. „Подобрување на туристичкиот потенцијал во Кустендил и Куманово преку модерна визија на регионите“ финансиран од Интеррег-ИПА Програмата за Прекугранична соработка помеѓу Бугарија- Северна Македонија 2014-2020.

Основна цел на проектот е да го подобри одржливото искористување на историското и културното наследство на партнерите по проектот, преку идентификување, развивање и промовирање на тематски, алтернативни, прекугранични продукти.

Проектот е партнерски помеѓу Општина Кустендил (Водечки партнер) и Општина Куманово (Партнер) и предвидува зголемување туристичката конкурентност на прекуграничниот регион Кустендил – Куманово преку изработка на база на податоци во областа на туризмот и изработка на интерактивна туристичка карта со GPS координати и туристички маршрути во прекуграничниот регион Кустендил – Куманово. Проектот цели на подобрување на прекуграничната соработка за развивање на заедничка дестинација и заеднички туристички продукти, промовирање на регионалниот имиџ и ефективен маркетинг, подобрување на достапноста до туристички информации за прекуграничниот регион и подигање на свеста за прекуграничната дестинација.

Туризмот, особено културниот и историскиот, е клучен сектор во развојот на прекуграничниот регион, како што е наведено во стратешките и програмските документи на различни нивоа на власт. Регионот е богат со културни локации и објекти, а за некои од нив се направени инфраструктурни инвестиции, вклучително и со средства финансирани од Европската Унија. Но, овој потенцијал, и покрај насочените мерки во последните години, не е целосно искористен, а некои од објектите се непознати надвор од локалните заедници. Проектот го зголемува потенцијалот за културен туризам во прекуграничниот регион Кустендил - Куманово, пополнувајќи ја празнината и развивајќи и промовирајќи заеднички туристички производи и услуги за заедничкото културно и историско наследство во регионот. Потребен е заеднички и стратешки пристап кој ќе ги вклучи сите засегнати страни и ќе користи иновативен пристап за соодветно таргетирање и пошироко вклучување на целните групи.

Главната цел на Маркетинг стратегијата е генерирање и дистрибуција на информации за различниот туристички потенцијал и понуда во прекуграничниот регион Кустендил - Куманово, користејќи ефективни современи средства и техники за да се стигне до туристичките пазари. Рекламирањето не е само најважниот елемент на туристичкиот комуникациски микс, туку и еден од главните начини за наметнување на туристичкиот производ и градење на неговиот идентитет, со цел промоција, точно позиционирање на пазарот и успешна реализација.

Опсег на Маркетинг стратегијата

Преку Стратегијата се создаваат услови за реализација на потенцијалот за развој на културно - историскиот туризам во прекуграничниот регион и негов одржлив развој. Стратегијата е прилагодена на територијалниот опфат на проектот - териториите на партнерските општини Кустендил и Куманово.

Задачите што ги поставува Маркетинг стратегијата се:

- да се претстави современа слика за природното и културно - историското наследство во прекуграничниот регион Кустендил - Куманово;
- да го процени туристичкиот потенцијал на природните и културно - историските локалитети, прецизирајќи ги методите за привлекување туристички интерес за нив;
- да се идентификуваат 1-3 дневни туристички рути, кои комбинираат неколку видови туризам или туристички атракции, вклучувајќи ги и туристичките производи развиени во рамките на проектот;
- да понуди пакет со алатки за промовирање на новите туристички производи и услуги, создадени во рамките на тековниот прекуграничен проект;
- можност за зближување и соработка помеѓу локалните власти, туристичкиот бизнис сектор, културните институти, невладините организации итн., од прекуграничниот регион;
- временско дефинирање на приоритети, мерки и активности за одржливо позиционирање на туристичките производи и услуги.

Маркетинг стратегијата е развиена во форма на стратешки документ, кој има за цел да го поддржи планирањето и спроведувањето на понатамошни активности од страна на партнерите во проектот, насочени кон развој и афирмација на заедничките културно-историски локалитети и сродни туристички производи и услуги. Имплементацијата на стратегијата може да се постигне само со нејзино препознавање од заинтересираните страни за реализација на производите и услугите и со развојот на туризмот во прекуграничниот регион.

Структура на Маркетинг стратегијата:

Структурата на овој документ ги следи основните елементи - предмет на договорот за негова изработка, структурирани во: аналитички дел на моменталната состојба и дефинирање на потенцијалот за развој; стратешки дел, план за имплементација и мониторинг како што следува

- Ситуациона анализа - Вклучува анализа на природно - географските услови и ресурси, социо-економска анализа и инфраструктурна безбедност на територијата. Создадената база на податоци ќе послужи и како информација во Стратегијата, која ќе се користи за зголемување на конкурентноста и ефикасноста на туристичкиот сектор на прекуграничниот регион Кустендил - Куманово во согласност со барањата на пазарот и очекувањата на потрошувачите за одржлив развој на туризмот;
- Попис на двете компоненти на локалното наследство на прекуграничниот регион: природа и антропологија. На овој начин ќе се реализира „визија“ за постојната состојба и ќе се прикаже унифицирана слика за културното и природното наследство во прекуграничниот регион;

- Правни прашања – Проучување на правните прашања кои влијаат на културно - историското и природното наследство на секоја страна од границата, како елемент што влијае на неговото одржливо користење;
- Визија, стратешки цели, приоритети и мерки за развој на прекуграничниот туризам во регионот Кустендил – Куманово;
- Презентација на новоразвиени и непознати 1-3 дневни рути, вклучувајќи насока, атракции, време на посета, растојанија, сместување, опции за одмор и слободно време, логистички опции (бензински пумпи, болници и клиники за итни случаи, полициски станици итн.) и други . според спецификите на рутата, јавните и приватните структури и засегнатите страни вклучени во нивно нудење, организирање и известување;
- Идентификување современи начини за промовирање на ова наследство со цел да се привлечат повеќе туристи, користејќи современи технологии и трендови во туризмот, ориентирани кон поинтерактивна и подинамична врска меѓу туристот и туристичката дестинација;
- Комуникациски мерки за промоција и имплементација на Стратегијата.

Пристап кон работата

Пристапите за изработка на Стратегијата се поврзани со разгледување на основните принципи за развој и спроведување на локални и регионални политики за развој на туризмот. За креирање на документот се применува комбинација на соодветни методи.

Врз основа на анализа на моменталната состојба на културно - историското наследство на територијата и општите трендови во развојот на туризмот на двете општини и дефинираните производи и услуги кои ќе бидат развиени и предложени за одржлива имплементација по завршувањето на заеднички проект, создадена е добра основа за рамномерен развој на заедничка туристичка дестинација во прекуграничниот регион на долгорочен аспект.

Стратегијата е изградена врз основа на туристичките производи и услуги дефинирани во предлог-проектот, кои ќе функционираат по завршувањето на проектот и имаат за цел нивна оптимална презентација и промоција во контекст на културното наследство во прекуграничниот регион Кустендил – Куманово.

Пријавени се релевантните програмски документи на европско, национално, регионално, регионално и општинско ниво, приспособени на специфичниот ресурсен потенцијал на двете општини, како и важечките европски документи.

Главните задачи и активности кои се спроведуваат со цел да се постигнат целите на проектот се:

- Анализа на стратешки документи, со фокус на оние од областа на туризмот и достапните маркетинг планови со обезбедено финансирање;
- Идентификување слични проекти/производи и дефинирање заеднички маркетинг пристапи;
- Анализа на статистички податоци – типологија на таргетирани пазари, туристички тек, сегментација на туристичкиот пазар;

- Квалитативно и квантитативно истражување - фокус групи, интервјуа и онлајн анкета;
- SWOT анализа;
- Дефинирање на општа стратешка рамка;
- Дефинирање на таргетираните пазари и корисници за секоја услуга/производ;
- Дефинирање алатки за оптимални маркетинг перформанси за секој производ/услуга.

Преку предложениот пристап ќе се обезбеди ефективно функционирање на туристичката дестинација што дава можност за туристичко, когнитивно и физичко искуство преку вистински контакт со објектите. Стратегијата е насочена кон систем на објекти со јасно дефинирана тема: одржлива културно-историска понуда преку употреба на интерактивна туристичка мапа со GPS координати и туристички рути во прекуграничниот регион Кустендил - Куманово.

Истовремено, предложен е пристап за искористување на потенцијалот на создадените и веќе постоечките туристички производи, услуги и дестинации во прекуграничниот регион, вклучително и во различни видови туризам и на овој начин ќе се оптимизира ефектот од имплементацијата на заедничкиот проект. Избраниот пристап создава флексибилност во индивидуалната конструкција и понуда на производи и услуги според можностите и преференциите на целните групи, давајќи им можност да се спакуваат и надополнуваат со други производи и услуги во прекуграничниот регион.

Очекувани резултати:

- Развиена маркетинг стратегија за одржлив развој на туризмот во прекуграничниот регион Кустендил – Куманово;
- Поддршка на одржливиот развој на прекуграничниот регион Кустендил - Куманово;
- Стимулира развој на туризам пријателски настроен кон природата;
- Зголемување на информираноста и стимулирање на активноста на посетителите за заштита на уникатниот пејзаж и богатството од флора и фауна на територијата на прекуграничниот регион;
- Поддршка за одржливо користење на постоечките туристички ресурси.

Територијален опфат и потенцијал на природни ресурси

Територијален опфат

– Општина *Ќустендил*

Општина *Ќустендил* се наоѓа во Југозападна Бугарија, во историско-географската област Краиште. Површината на општината е 979,9 км² или речиси 1/3 од територијата на истоимената област. Општина *Ќустендил* е најголемата општина по површина во областа и Југозападниот регион на земјата

Слика № 1. Географска карта на општина *Ќустендил*

Нејзината местоположба е погранична и периферна, во исто време минлива и стратешки важна. За развој на општината, предностите и ограничувањата се поврзани со граничната позиција - на запад има широка контактна зона со двете соседни земји Бугарија - Република Северна Македонија и Република Србија. Друга карактеристика е што по површина и население, општината *Ќустендил* е една од најголемите во земјата и Југозападна Бугарија. Природниот релјеф го „поделува“ општинскиот простор на два дела - западна, висока, планинска и неурбанизирана територија и северен и источен - долен, низинско-сливски дел, каде што се наоѓаат најголемиот дел од населбите и главните транспортни артерии.

Просторната положба на општина *Ќустендил* се карактеризира со следните карактеристики: периферност - државната граница ги ограничува транспортните и економските врски со дел од западните периферии; широки контактни зони со Република Северна Македонија и Република Србија и отворени гранични пунктови со можности за продлабочување на прекуграничната соработка; разновиден релјеф со доминација на планинскиот; достапност на лековити минерални води; значително шумско богатство и минерални сировини. Во границите на општината се најзападните територии на Бугарија и делови од бугарските погранични планини - Милевска, Чудинска, Коњавска, Лисец и Осогово. На север и североисток, општината *Ќустендил* граничи со општините Треклијано, Земен и Радомир, на исток со општината Бобовдол, а на југоисток и југ има широка граница со општина Невестино. Западната граница на општината со Северна Македонија се минува на граничниот премин село Гуешево за Крива Паланка, а со Србија - на село Долно Ујно (граничен премин Олтоманци) за Босилеград.

– Општина *Куманово*

Територијата на општина *Куманово* се наоѓа во северниот дел на Република Северна Македонија, на надморска височина од 340 метри и се протега од двете страни на реките Липковка и Којнарка, а во нејзиниот северен дел се наоѓа во речните сливови на Кумановска река и Пчиња река. По апсолутна надморска височина е вклучена во групата на општини со потпросечни вредности. Оваа територија, најсеверните делови ги има

северно од Козјак, во атарот на с.Мглинце, во долината на Мала Река, а најјужната се наоѓа во атарот на с. Живиње Најзападната точка е во регионот на Скопска Црна Гора, западно од Лукарско маало во с. Гошинце, а крајните источни делови се наоѓаат во близина на с. Длабочица, т.е. источно од неа (кота 1126). Од најсеверниот до најјужниот дел во Кумановско, растојанието изнесува 43 км воздушна линија, а во правец исток-запад растојанието е 50,4 км. Кумановскиот крај од соседните области е одделен со делови на стари грамадни планини.

Слика № 2. Географска карта на општина Куманово

На запад се издигаат огранците на Скопска Црна Гора, кои во овој крај се познати под името Карадак. На север се наоѓаат падините на Руен, додека падините на планината Козјак се спуштаат кон трговишка област. На исток е планината Герман со Славишката котлина, додека од јужната и југоисточна страна се ридестите терени на Градишка Планина со која брановидното Кумановско Поле е одделено од Скопската Котлина и Овче Поле. Кумановскиот крај (старата општина Куманово) во чии рамки денес егзистираат пет ЕЛС зафаќаат површина од 1212 километри квадратни, што претставува 4,71% од територијата на Република Северна Македонија. Територијата на општина

Куманово има површина од 509,48 км², со 105.483 жители и 48 населени места, со просечна надморска височина од 330 метри..

Климата и климатските ресурси

– Општина Кустендил

Климата и климатските ресурси се најдинамичниот природен фактор, кој ја моделира структурата на природниот систем и силно влијае врз економијата и животот на човечките ресурси во општина Кустендил. Во северозападниот дел се јужните ограноци на Милевска Планина, на север Чудинска и Коњавска, на запад планините Лисец и Осогово кои имаат надморска височина од над 1.400 m. Те са причина за доминирањето на планински тип климат. Тие се причина за доминација на клима од планински тип. Поголемиот дел од територијата на општина Кустендил - Каменишката, Кустендилската, Дупнишката котлина и историско-географскиот регион (периферијата) Разметаница спаѓаат во преодниот климатски регион. Најважните климатски карактеристики на котлините се топли лета, благи зими, помала годишна амплитуда на температурата на воздухот, манифестација на две годишни максимални врнежи (во мај-јуни и ноември-декември) и два изразени минимума (август и февруари) и годишна, но непостојана снежна покривка.

– Општина Куманово

Температурата на воздухот е важен метеоролошки фактор. Кумановската област се карактеризира со типична континентална клима со просечна температура од 11,8°C, додека температурата во пониските делови на планините околу Куманово е за еден до два степени пониска.

Води

– Општина Кустендил

Територијата е дел од сливот на реката Струма, која е и најголемата река во областа. Нејзините притоки се релативно рамномерно распоредени на територијата на општина Кустендил. Низ градот минуваат реките Банштица и Колушка. Поголемите реки во областа се: Драговиштица, Совољанска, Бистрица, Банштица, Новоселска, Берсинска, Елешница, Лилјачка итн. Десните притоки на реката Струма се поголеми и изобилни со вода.

Водите од акумулациите се од особено значење за водениот биланс на општината. Поголемите брани на територијата се „Берсин“, „Дренов дол“ и „Багреници“. Намената на нивните води е првенствено за потребите за наводнување, но и за рекреација.

Површинските води - водните површини и потоци имаат огромна улога како во подобрувањето на микроклимата на животната средина, така и в диверзификацијата на влијанието на пејсажот, во зачувувањето на биолошката разновидност преку побогатите екосистеми, кои се развиваат во близина на мочуриштата.

Регионот се карактеризира со богати подземни водни ресурси во алувијални наслаги и алувијални конуси, како и изобилство на термални води. Во јужниот дел на Кустендил има термоминерални извори со проток до 50 dm³/s и температура до 79°C. Тие се концентрирани во раседот што ја дели Осоговската планина од Кустендилската котлина. Има над 40 извори и тие се едни од најтоплите во земјата.

Во минатото, сливот на реката Струма беше подложен на ерозија и депонираше големи количества тиња, однесувајќи и поплавувајќи ја плодната земја. Сега ерозијата е спречена, извршена е корекција на реките со вкупна должина од 47 километри. Нивните води се користат за наводнување на околу 70.000 декари и за полнење брани со вкупен волумен од 12 милиони м³. Во наносите на дното на долината има подземни води. Како резултат на значителните приливи, просечниот годишен одлив на реката Струма се зголемува за околу 16 м³/сек.

– Општина Куманово

Хидрографските туристички вредности во општината овозможуваат туризмот да најде основа за развој. Атракција е во рекреативните карактеристики на термалните извори и реките. Геотермален извор со научно докажани лековити својства, каде што пред повеќе од два века доаѓале не само од Куманово и неговата околина, туку и од други земји. Изворите на Кумановска бања, познати како „Топла вода“, се наоѓаат во селото Проевце, на само 4 километри од Куманово. Првата регистрирана анализа на водата била во 1920 година од страна на Алексеј Шербаков во Државната лабораторија во Белград. Анализата покажала дека водата е алкална под земја, со температура од 28 степени и проток од 2,5 литри во секунда. Хемиско-минералниот состав на водата вклучува: магнезиум, калциум, натриум, јаглеводороди, кобалт, цинк и други минерали. Многу корисници нашле лек во оваа бања, а некои луѓе ја користат водата континуирано со години. Бањата е на 305 метри надморска височина, опкружена со извонредна конфигурација и млада борова шума. Водата е лековита за: нервниот и дигестивниот систем, гастритис, чир на дванаестпалачно црево, хепатитис, хронично воспаление на дебелото црево, полесни форми на дијабетес, за уринарниот тракт и мочниот меур, за бубрезите, за неврози,

несоница, ментална и нервна исцрпеност, гинеколошки проблеми, егзема и разни дерматити.

Население и демографски карактеристики на територијата на општина Кустендил и општина Куманово

– Општина Кустендил

Карактеристично за многу општини во Република Бугарија и во Кустендилската област е концентрацијата на населението во градовите и депопулацијата на малите села. Во општина Кустендил, населението е концентрирано во градот и во најголемите села - Жиленци, Слокоштица, Багреници, Граница, Жабокрут, Коњаво, Копиловци, чифликот Пиперков и Јаблково. Останатите села имаат малку и главно остарени жители. Заклучно со 31.12.2022 година, населението на територијата на општина Кустендил е 47.929 жители.

Табела № 1. Население на територијата на општина Кустендил заклучно со 31.12.2022 година.

	Општо			Во гр. Кустендил			Во селата		
	ВКУПНО	МАЖИ	ЖЕНИ	ВКУПНО	МАЖИ	ЖЕНИ	ВКУПНО	МАЖИ	ЖЕНИ
Заклучно со 31.12.2019 г.	52 460	25 468	26 992	39 284	18 942	20 342	13 176	6 526	6 650
Заклучно со 31.12.2020 г.	52 269	25 391	26 878	38 629	18 571	20 058	13 640	6 820	6 820
Заклучно со 31.12.2021 г.	51 044	24 752	26 292	37 799	18 133	19 666	13 245	6 619	6 626
Заклучно со 31.12.2022 г.	47 929	22 802	25 127	35 100	16 592	18 508	12 829	6 210	6 619

Извор: НСИ

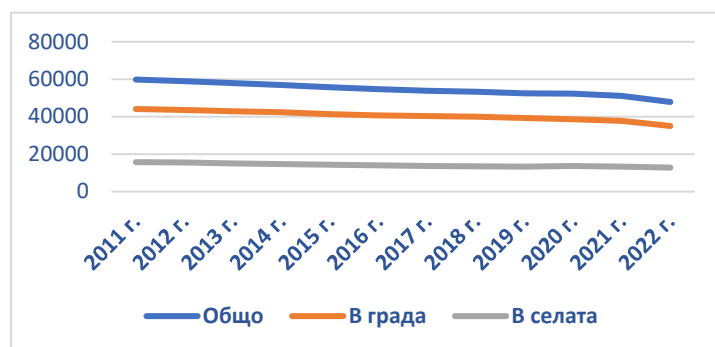
За периодот од 2019 до 2022 година, населението на општината се намалило за 4.531 лице, достигнувајќи ги нивните сегашни вредности. Процесот се заснова на теоријата за „демографска транзиција“, или процес во кој наталитетот паѓа паралелно со порастот на животниот стандард.

Населението во градот се намалува побрзо отколку во селата. За периодот (од 2019 до 2023 година) населението во селата на територијата на општината се намалило за 347 лица. Во истиот период, населението во градот се намалило за 4.531 лице.

Во 2022 година, жителите на градот Кустендил претставуваат 73,23% од вкупното население на општината, а просечниот број на жители во селата – 26,77% од вкупното население на општината или околу 3 пати помалку.

Предуслови за овој процес се влошената демографска структура карактеристична за територијата на државата во целина, негативен природен прираст и негативен механички прираст. Покрај горенаведените податоци, друг критериум за населението на општина Кустендил е густината на населеност. Во 2011 година во просек изнесува 62,14 луѓе/км², додека на 31.12.2022 година изнесува 48,91 жител/км² со непроменета површина - 979,915 км², а просечната густина на населеност е поголема од онаа на Кустендилската област за истата година. - 35,24 жители/км² (население 108.703 жители и површина 3.084,3 км²) и пониско од просекот за државата - 58,09 жители/км² (население 6.447.710 жители и површина 110.993 км²).

Слика № 3. Број на население во општина Кустендил - (Општо/Во градот/Во селата)

Извор: НСИ. Природниот прираст на населението (разликата меѓу наталитетот и стапката на смртност на населението) во земјата, областа Кустендил и општина Кустендил во 2019-2022 година е постојано негативен. Во 2019 година, неговите вредности се најдобри за разгледуваниот период. За жал, во следните две

години (2020 и 2021 година) состојбата се влоши низ целата земја, при што пандемијата и нејзините секундарни ефекти врз здравјето на населението речиси го преполовија номиналниот природен прираст.

Табела № 2. Природен прираст на населението (‰).

	2019 година	2020 година	2021 година	2022 година
Во земјата	-6.70	-9.5	-13.2	-9.65
Област Кустендил	-13.2	-17.2	-22.0	-17.09
Општина Кустендил	-12.14	-15.5	-20.5	-16.90

Извор: НСИ.

Слика № 4. Природен прираст на населението во општина Кустендил (број) - (Живородени/ Умрени/ Природен прираст)

Извор: НСИ

Механичкиот прираст (разликата меѓу иселените и раселените жители) е различен во периодот 2019-2022 година. Карактеристика на периодот е што механичкиот пораст на населението во селата од општината бил позитивен во овие три години. Миграциската активност на населението заедно со неговата природна репродукција ги

одредуваат современите текови во демографскиот развој на општина Кустендил. Како резултат на тековните демографски процеси во општината, се наметнуваат следните заклучоци:

- Континуирано намалување и стареење на населението;
- Нерамнотежата во територијалната распределба на населението се продлабочува;
- Се намалува апсолутниот број на живородени деца;
- Негативен природен и механички прираст за градот Кустендил, негативен природен прираст за целата општина.
- **Општина Куманово**

Во анализата на движењата на движењето на населението и растот на населението, според податоците на Државниот завод за статистика, во 2019 година е забележан пораст на бројот на жители во општина Куманово во однос на 2016 година. Во 2019 година бројот на жители биле 109.547, што е за 3,8% повеќе од 2016 година. Куманово е втор по големина град во Северна Македонија.

Табела № 3. Број на население во општина Куманово.

Општина Куманово	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2021 г.
	109 147	109 347	109 521	109 547	98 104

Извор: Државен завод за статистика

Со последниот попис во 2021 г. Куманово останува најголема општина во Република Северна Македонија според податоците на Државниот завод за статистика по пописот на населението, домаќинствата и становите. Куманово има 98.104 жители, што е за 7.380 помалку од пописот во 2002 година кога имало 105.484 жители и за 11.443 помалку од 2019 година. Во Кумановско има 30.450 домаќинства и 38.147 станови. Според етничката структура, во Куманово живеат 54.741 Македонци, 25.493 Албанци, 143 Турци и 2.795 Роми, 117 Власи, 6.392 Срби, 38 Бошњаци и 700 претставници на други националности. Изразено во проценти, во општина Куманово најзастапени се Македонците со 55,8%, а Албанците со 25,99%.

Табела № 4. Етничка припадност на населението во општина Куманово

	Пол - Вкупно	Мажи	Жени
Етничка припадност - Вкупно	98 104	48 805	49 299
Македонци	54 741	26 874	27 867
Албанци	25 493	12 596	12 897
Турци	143	84	59
Роми	2 795	1 414	1 381
Власи	117	51	66
Срби	6 392	3 482	2 910
Бошнаци	38	17	21

Други	700	422	278
Не се огласиле	24	17	7
Непознати	45	27	1
Лица, чии податоци се преземени од административни извори	7 616	3 821	3 795

Извор: Државен завод за статистика

Економска активност и приходи

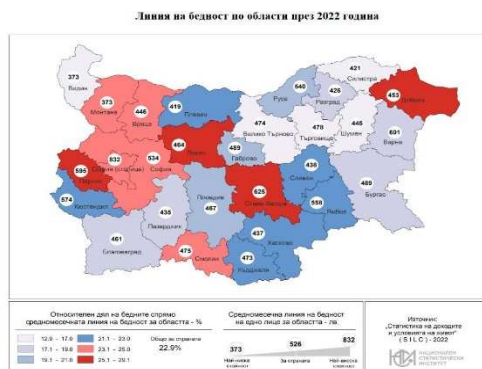
Вработеност и невработеност на територијата на општина Кустендил и општина Куманово

– Општина Кустендил

Во 2021 година, стапката на вработеност на населението во општина Кустендил изнесува 58,3%, што покажува дека намалувањето во однос на 2019 година е за 11 процентни поени (во 2019 година стапката на вработеност изнесувала 69,3%). Според степенот на образование, стапката на вработеност е највисока за лицата со високо образование, а за лицата со средно образование - оние кои се стекнале со степен на професионална квалификација. Бројот на економски неактивни лица кај населението на возраст од 15-64 години е 10.701 лице, што претставува 36,4% од населението во оваа возрасна група.

Стапката на невработеност во 2019 година е 8,8%, во 2020 година – 11%, а во 2021 година – 8,9%. Во 2022 година стапката на невработеност е 9,5%. Коefициентот на постојана невработеност за 2019 година е 3,16%, за 2020 година – 3,38%, за 2021 година – 3,28% и заклучно со 31.12.2022 година достигнува 2,44%.

Кустендилската област останува со најниска просечна бруто месечна плата во земјава во последните години.

Просечната бруто-месечна плата на територијата на општината благо пораснала во периодот 2019-2021 година и во 2019 година изнесувала 845 лева, во 2020 година – 923 лева, а во 2021 година – 1.021 лева. За територијата на општина Кустендил трендовите се позитивни, бидејќи во периодот од 2016 до 2021 година просечната бруто-месечна плата на вработените бележи континуиран раст.

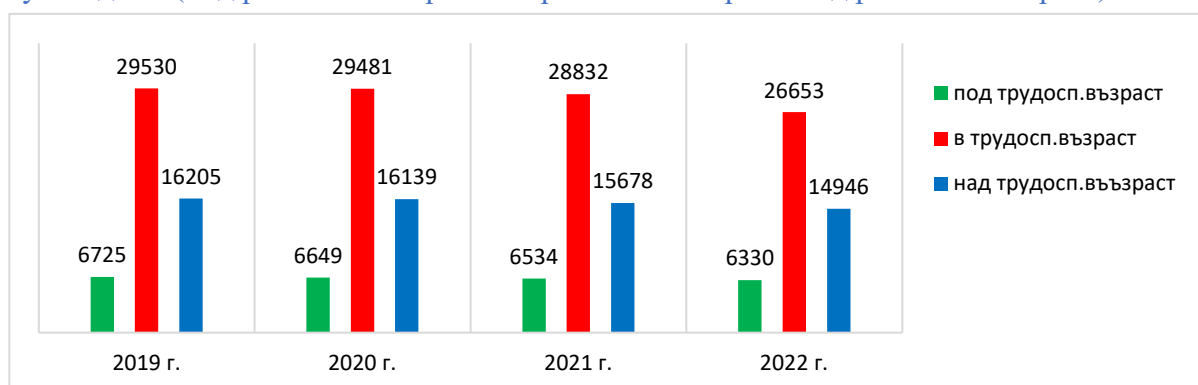
Табела № 5. Бруто месечна плата.

Години	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	2021 г.
Просечна бруто месечна плата на територијата на општина Кустендил (BGN)	610 лв.	679 лв.	761 лв.	845 лв.	923 лв.	1021 лв.

Извор: НСИ

Заклучно со 31.12.2019 година, бројот на населението под работоспособна возраст¹ е 6.725 лица, во работоспособна возраст – 29.530 лица и над работоспособна возраст – 16.205 лица. Заклучно со 31.12.2020 година, бројот на населението под работоспособна возраст е 6.649, во работоспособна возраст - 29.481 и над работоспособна возраст - 16.139 лица. На крајот на 2021 година, бројот на население под работоспособна возраст е 6.534, во работоспособна возраст - 28.832 и над работоспособна возраст - 15.678, а на крајот на 2022 година бројот на населението под работоспособна возраст е 6.330, во работоспособна возраст - 26.653 и над работоспособна возраст – 14.946 лица.

Слика № 5. Број на население под, во и над работоспособна возраст во општина Кустендил - (под работосп. возраст/ во работосп. возраст/ над работосп. возраст)

Извор: НСИ

Незначително се подобрува стапката на демографска замена² во општина Кустендил за периодот 2019-2022 година, бидејќи во 2019 година изнесувала 55,32%, во 2020 година – 56,47% (зголемување за 1,15 процентни поени), во 2021 година била 56,75% (зголемување за 28%. процентни поени) и во 2022 година – 58,18% (зголемување од 1,43 процентни поени).

Слика № 6. Стапка на демографска замена во општина Кустендил Извор: НСИ

Тоа значи дека на секои 100 луѓе кои ќе ја напуштат работата и ќе се пензионираат, само 56-57 лица ќе се вклучат во работниот процес. Бруто домашниот производ по глава на жител, платите и приходите се зголемуваат, но остануваат под националниот просек. Вработеноста продолжува да биде ниска, па дури и да се намалува во 2020-2022 година.

Старењето на населението останува предизвик за пазарот на трудот.

– Општина Куманово

¹ Работна возраст во 2019 година: жени од 16 до 61 година и 4 месеци и мажи од 16 до 64 години и 2 месеци. Работна возраст во 2020 година: жени од 16 до 61 година и 6 месеци и мажи од 16 до 64 години и 3 месеци. Работна возраст во 2021 година: жени од 16 до 61 година и 8 месеци и мажи од 16 до 64 години и 4 месеци. Работна возраст во 2022 година: жени од 16 до 61 година и 10 месеци и мажи од 16 до 64 години и 5 месеци.

² Стапката на демографска замена го покажува односот помеѓу лицата кои влегуваат во работна возраст (15-19 години) и лицата кои ја напуштаат (60-64 години). Се мери во проценти.

Од табелата се гледа дека во општина Куманово има 16.223 невработени, од кои 4.821 се со средно образование, 1.032 се со високо образование, 60 се со магистерски студии и 4 лица се доктори на науки..

Табела № 6. Невработени на територија на општина Куманово

Општина	Вкупно	Град	Села
Куманово	16 223 луѓе	9 924 луѓе	6 299 луѓе

Податоците се преземени од последниот извештај за 2020 година на Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија. Најголем е бројот на невработени лица без образование и лица со завршено основно образование или вкупно 8.521 лице.

Табела № 7. Невработени лица според старосната структура на населението

Општина Куманово	Вкупно		Од 15 до 19 год.		Од 20 до 24 год.		Од 25 до 29 год.		Од 30 до 34 год.	
	вкупно	жени	вкупно	жени	вкупно	жени	вкупно	жени	вкупно	жени
	16223	8537	434	239	1894	985	1765	1015	1461	791

Општина Куманово	Од 35 до 39 год.		Од 40 до 44 год.		Од 45 до 49 год.		Од 50 до 54 год.		Од 55 до 59 год.		Од 60 и повеќе год.	
	вкупно	жени	вкупно	жени	вкупно	жени	вкупно	жени	вкупно	жени	вкупно	жени
	1272	694	1499	845	1829	1048	2196	1209	2290	1174	1583	537

Како што може да се види од табелата, невработеноста е најголема кај испитаниците на возраст од 55 до 59 години. Нивната група опфаќа 14,11% од сите невработени. Причините за тоа главно се поврзани со приближувањето на старосната граница за пензионирање и фактот што голем дел од испитаниците на возраст над 50 години тешко се преквалификуваат во зависност од побарувачката и потребите на пазарите. Невработеноста е најмала кај испитаниците кои спаѓаат во групата од 15 до 19 години. Во контекст на наведеното, на територијата на општината се нудат можности за дополнително образование, преквалификација и други видови неформални обуки преку сертифицирани образовни институции, како и преку приватни училишта за изучување странски јазици и компјутерски вештини. Исто така, со цел да се минимизира стапката на невработеност, на територијата на општината се обезбедуваат можности за дополнителна доквалификација и обука преку различни меѓународни проекти.

Табела № 8. Невработени лица според школска подготовка

Општи на Кумано во	Без образован ие и со основно		Непотполни о средно образован ие		Завършено средно образован ие		Високо образован ие		Магистри на науки		Доктори на науки	
	всич ко	жен и	вкуп но	жен и	вкуп но	жен и	вкуп но	жен и	вкуп но	жен и	вкуп но	жен и
	8521	4720	1682	643	4821	2406	1137	722	60	44	2	2

Извор: Агенција за вработување

Според податоците на Агенцијата за вработување на Република Северна Македонија, според етничката припадност, учеството на претставниците на Албанците е најголемо – 8.157 лица или нешто повеќе од 50 отсто од сите невработени. На второ место се претставниците на Македонците - 6.376 лица или 39,3% од сите невработени. На трето место се претставниците на Ромите со 1.106 невработени или 6,8% од сите невработени. Пријавената невработеност кај жените е повисока и изнесува 52,6%, додека невработените мажи се 47,4%.

Економија

Број на нефинансиски претпријатија и произведени добра и услуги

– Општина Кустендил

Во 2019 година во општината имало регистрирано 3.094 нефинансиски претпријатија, во 2020 година – 3.052 и во 2021 година – 3.062. Намалувањето на вкупниот број на регистрирани претпријатија е логично за време на пандемијата во последните две години од разгледуваниот период. Вкупното производство на овие претпријатија е следниов: во 2019 година – 589.939 илјади лева, во 2020 година – 566.456 илјади лева, во 2021 година – 657.383 илјади лева. Бројот на вработени во 2019 година е 11 986 илјади лева, а во 2019 година. Во 2021 година тие се 11.375, односно 8.878. Производството по лице од населението во општина Кустендил во 2019 година е 11.246 лева, во 2020 година - 10.837 лева и во 2021 година - 12.879 лева.

Табела № 9. Број на претпријатија и произведени добра и услуги. Извор: НСИ.

Економска дејност	2019 г.		2020 г.		2021 г.	
	Претпријатија (бр.)	Произведени добра и услуги (илјади лева)	Претпријатија (бр.)	Произведени добра и услуги (илјади лева)	Претпријатија (бр.)	Произведени добра и услуги (илјади лева)
Вкупно	3 094	589 939	3 052	566 456	3 062	657 383
Земјоделие, шумарство и риболов	114	13 681	108	12 866	110	13 654
Преработувачка индустрија	252	188 662	251	193 391	242	231 264
Производство и дистрибуција на електрична и топлинска енергија и гас	3	717	757
Градежништво	177	85 519	181	67 117	191	84 675

Економска дејност	2019 г.		2020 г.		2021 г.	
	Претпријатија (бр.)	Производени добри и услуги (иљада лева)	Претпријатија (бр.)	Производени добри и услуги (иљада лева)	Претпријатија (бр.)	Производени добри и услуги (иљада лева)
Трговија; поправка на автомобили и мотоцикли	1 067	53 999	1 014	47 568	1 030	54 681
Транспорт, складирање и пошта	567	180 880	600	185 576	599	203 583
Хотели и угостителство	245	11 474	234	8 999	216	12 627
Креирање и дистрибуција на информации и креативни производи; телекомуникации	39	5 988	35	1 557	38	2 610
Работење со недвижен имот	73	6 802	69	4 108	67	1 694
Стручни активности и научно истражување	194	11 604	193	12 861	209	10 794
Административни и помошни дејности	49	3 453	44	3 003	47	2 201
Образование	16		15	505
Здравство и социјалната работа	109	16 199	105	17 291	99	26 081
Култура, спорт и забава	28	700	17	--
Други дејности	150	3 709	168	4 983	166	4 937

Приходи од дејноста на претпријатијата, нето приходи од продажба, добивка, додадена вредност, вработени и вработени лица во 2021 г.

Производството, трговијата и транспортот остваруваат најголем приход од нивната економска активност. Додадената вредност формирана од нефинансиските претпријатија во општината во 2019 година изнесува 209,2 милиони лева, во 2020 година 211,1 милиони лева, а во 2021 година 206,7 милиони лева. Најголема додадена вредност има претпријатијата од преработувачката индустрија која претставува 41,9 % од вкупната додадена вредност.

Табела № 10. Главни економски показатели за 2021 година. Извор: НСИ.

Економска дејност	Оперативни приходи (илј.лв.)	Нето приходи од продажба (илј.лв.)	Добивка (илј.лв.)	Додадена вредност (илј.лв.)	Вработени лица (бр.)	Ангажирани лица (бр.)
Общо	993 887	931 975	78 426	206 670	11 375	8 878
Земјоделие, шумарство и риболов	22 319	15 786	3 086	2 135	365	149
Рударска индустрија
Преработувачка индустрија	251 948	238 091	20 085	86 637	4 276	4 094
Производство и дистрибуција на електрична и топлинска енергија и гас	1 311	757	729	529
Градежништво	89 439	84 819	10 332	19 082	791	653
Трговија; поправка на автомобили и мотоцикли	317 146	309 459	16 362	28 972	2 224	1 400
Транспорт, складирање и пошта	216 231	206 378	12 372	32 762	1 517	1 083
Хотели и угостителство	18 625	16 760	2 278	5 653	613	459
Креирање и дистрибуција на информации и креативни производи; телекомуникации	2 776	2 635	928	1 750	46	..
Работење со недвижен имот	15 332	6 192	871	-9	62	13
Стручни активности и научно истражување	11 920	11 121	3 505	5 089	291	115
Административни и помошни дејности	2 936	2 235	630	122	65	29

Економска дејност	Оперативни приходи (илј.лв.)	Нето приходи од продажба (илј.лв.)	Добивка (илј.лв.)	Доаѓаена вредност (илј.лв.)	Вработени лица (бр.)	Ангажирани лица (бр.)
Образование	26	20
Здравство и социјалната работа	28 183	24 794	4 909	18 527	566	468
Култура, спорт и забава	613	563	200	314	20	..
Други дејности	5 971	5 488	1 287	1 829	232	97

Трошоци за материјални основни средства (ДМА)

Трошоците за стекнување на основни средства во општината се главно за купување на земјиште и за изградба на згради, градежни објекти и објекти, за испорака и монтажа на ДМА, за набавка на машини, опрема, опрема и транспортни средства. , за геолошки и хидролошки студии, за истражувачки и проектантски работи кои ги опслужуваат градежните и другите трошоци поврзани со стекнување на основни средства.

Во 2019 година овие трошоци изнесуваа 48 милиони лева или 907 лева по глава на жител, во 2020 година беа 39,8 милиони лева или 760 лева по глава на жител, а во 2021 година – 45,9 милиони лева или 888 лева по лице од општината.

Странски инвестиции

Инвестициската активност во Кустендил е меѓу најслабите во земјата. На ниско ниво се одржува и апсорпцијата на европските фондови. На 15 јуни 2022 година, акумулираните европски средства во Бугарија надминуваат 22 милијарди лева. Ова е збирот на сите пари исплатени за проекти финансирани од структурните и кохезионите фондови на ЕУ од почетокот на 2007 година, вклучително и помошта за претпријатијата за време на КОВИД кризата, вклучена во системот ISUN. Повеќето од нив се во главниот град - над 5,1 милијарди лева, а потоа следуваат областите на Пловдив (над 1,2 милијарди лева), Благоевград (1,1 милијарди лева) и Бургас (943 милиони лева). Како апсолутен износ, средствата се користат најмалку во областите Перник, Тарговиште и Кустендил (околу 160 милиони лева), што е 1.203 лева/жител од населението во општината, наспроти просечните 3.229 лева/жител. за земјата. Странски директни инвестиции во претпријатија од нефинансискиот сектор во општина Кустендил на крајот на 2021 година е 29.210 илјади лева.

Износ

Приходите од извоз на нефинансиските претпријатија на територијата на општина Кустендил за 2019 година изнесуваат 372,6 милиони лева или 47,7% од вкупните приходи, во 2020 година – 369,6 милиони лева или 48,6% од вкупните приходи, а во 2021 година – 447 милиони лева или 6 милиони лева. 48% од вкупните приходи. По глава на жител во општината овие приходи се следните: во 2019 година – 7.048 лева/лице, во 2020 година – 7.058 лева/лице и во 2021 година – 9.120 лева/лице.

Од гореспоменатите податоци за економијата на општина Кустендил може да се извлечат следните заклучоци:

- Секторот на МСП на територијата на општината е добро развиен и работи, создавајќи ги главните вработувања;
- Структурно, економијата на општината е добро развиена - преработувачката индустрија има добри показатели како состојба и динамика;
- Главните генератори на приходи во општината се секторите преработувачка индустрија, транспорт, складирање и пошта и трговија;
- Инвестициската активност е сè уште слаба, апсорпцијата на средства од фондовите на ЕУ е исто така ниска, а не се достигнати просечните вредности за земјата;
- По пандемијата КОВИД, економијата заживува и успева да ги достигне, а во некои случаи и да ги надмине показателите од претходните години.
- **Општина Куманово**

Во општина Куманово во 2017 година имало вкупно 3004 деловни субјекти, а во 2021 година имало 3022 деловни субјекти, што е за 18 повеќе, бројот на микро претпријатија е намален за 28, додека бројот на големите претпријатија е зголемен за 4.

Табела № 11. Активни деловни субјекти на подрачјето на општина Куманово

	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	2021 г.
Вкупно	3004	3002	3070	3019	3022
Микро	2145	2123	2193	2115	2117
Мали	823	844	837	862	860
Средни	25	24	27	29	30
Големи	11	11	13	13	15

Извор: Државен завод за статистика

Од анализата на структурата на бројот на активни деловни субјекти може да се забележи дека општина Куманово најмногу заостанува по бројот на големи претпријатија кои вработуваат повеќе од 250 вработени. Ова покажува дека економските политики во иднина треба повеќе да се фокусираат на привлекување домашни и странски инвестиции за создавање големи претпријатија. Може да се создадат и стимулирачки мерки насочени кон средните претпријатија во регионот да го зголемат обемот на нивните активности и на крајот да растат и да преминат во групата на големи претпријатија. Микро и малите претпријатија, како и средните претпријатија, во голема мера работат и се развиваат подобро во економско опкружување каде што има доволен број големи претпријатија кои би биле потрошувачи на нивните производи и услуги.

Табела № 12. Основни економски показатели за 2017-2020 година

	2017	2018	2019	2020	Промена 2017 - 2021
Вкупно	3004	3002	3070	3019	+15
А. Земјоделство, шумарство и рибарство	81	82	82	81	0
Б. Рударска индустрија	8	7	10	7	-1
В. Преработувачка индустрија	438	427	432	424	-14

Г. Снабдување со електрична енергија, гас, пареа и климатизација	1	2	3	3	+2
Д. Снабдување со вода; отстранување на отпадни води, управување со отпад; рехабилитација на животната средина	8	10	9	8	0
Ѓ. Градежништво	156	164	171	173	+17
Е. Трговија на големо и мало; поправка на автомобили и мотоцикли	1007	986	954	927	-80
Ж. Транспорт и складирање	216	211	220	209	-7
З. Услови за сместување и услужна дејност со храна	175	179	175	188	+13
С. Информации и комуникации	46	47	44	47	+1
И. Финансиски активности и осигурителни активности	19	17	19	22	+3
Ј. Активности за недвижности	20	20	21	19	-1
К. Стручни, научни и технички дејности	264	268	286	296	+32
Л. Административни и помошни активности	51	55	55	54	+3
Љ. Јавна администрација и одбрана; задолжително осигурување	4	4	4	4	0
М. Образование	55	57	57	60	+5
Н. Здравствена и социјална заштита	167	164	164	167	0
Њ. Уметност, забава и рекреација	44	53	60	61	+17
О. Други услужни дејности	244	249	304	269	+25

Според табелата, може да се види дека во 2021 година е се зголемен бројот на деловни субјекти во делот: Градежништво, угостителство и угостителство, Стручни, научни и технички дејности, како и уметност, забава и рекреација. Дејноста Трговија на големо и мало; поправка на автомобили и мотоцикли за периодот 2017-2021 година е намалена за 80 субјекти.

Приватниот сектор мора да има добри услови за работа, бидејќи од тоа зависи висината на буџетските средства и отворањето нови работни места. Во услови на светска економска рецесија најважно е целисходното искористување на ресурсите, одржливоста на производството, солвентноста на компаниите и зачувувањето на работните места на вработените во претпријатијата. Потребно е поврзување на бизнис лидерите од бизнис секторот со претставници од другите сектори за дијалог и зајакнување на меѓусебната соработка и размена на искуства. Целта е да се промовира иницијатива која ќе развие практични и одржливи решенија во рамките на четирите столба: општествено одговорна активност во локалната заедница, заштита на животната средина, работната средина и пазар. Неопходна е соработка со образовните институции за профилирање на кадрите неопходни за економската одржливост и развој на градот. Едукацијата на младите и обезбедувањето практични вештини е неопходно за да се развие нивниот потенцијал. Практичните знаења и вештини ќе им помогнат да ја подобрат нивната соодветност за вработување на пазарот на трудот.

SWOT анализа

Анализата на силните и слабите страни, можностите и заканите (SWOT-анализа) е метод кој потекнува од стратешкото планирање во бизнисот, а од 1980-тите е широко применет во планирањето на регионалниот и локалниот развој. Целта на SWOT анализата е да ги извлече и категоризира најважните заклучоци од анализата и да го оправда определувањето и формулирањето на стратешкиот дел.

Заклучоците/наодите од анализата, формирајќи ја состојбата на анализираниот објект или процес, се поделени во 4 категории според нивната природа (поволни или не) и според тоа дали се суштински за предметот на студијата (во овој случај поврзани на маркетинг стратегијата) или доаѓаат од надворешното опкружување (меѓународни трендови):

- а. внатрешно на истражувачкиот објект - јаки и слаби страни;
- б. надворешни - закани и поволни можности.

Четири категории се претставени во табела со четири ќелии. Елементите на стратешкиот дел – визија, цели, приоритети и мерки се утврдени и формулирани врз основа на дистрибуцијата и односот на заклучоците од анализата помеѓу овие 4 категории (јаки и слаби страни на општините, закани и можности за општините). Во таа насока, може да се каже дека SWOT анализата е мост помеѓу заклучоците од анализата и формулирањето на насоките на идниот развој.

За квантитативна проценка на односот на категории / заклучоци од анализата се користи т.н квантифицирана (квантитативна) SWOT анализа. Оваа анализа работи со најважните заклучоци извлечени (и доколку е потребно преформулирани и сумирани) од анализата, рангирајќи ги од 0 до 10 според нивната важност/значење или сила на манифестирање. Аритметичките просеци на овие оценки по категории се исцртани по оските на дводимензионален Декартов координатен систем. Односите помеѓу категориите за заклучување во овој метод се пресметуваат врз основа на областите опфатени помеѓу вредностите на оските на секој квадрант. Квадрантот со најголема површина е клучен за формулирање стратегија. Ако најголемата површина се покажа дека е во:

- 1-ви квадрант (заклучен меѓу оските на можности и слабите страни) стратегијата мора да биде диверзификација, т.е. користење на постојните поволни услови и развој на слабости;
- 2-ри квадрант (заклучен меѓу оските на можности и силни страни) – стратегијата е агресивна, т.е. зголемување на површината - зајакнување на силните страни и користење на можностите;
- 3-ти квадрант – (заклучен меѓу оските на заканите и силните страни) стратегија за обновување, т.е. консолидирање на силните страни додека се намалуваат или ублажуваат заканите;
- 4-ти квадрант – (заклучен меѓу оските на закани и слабите страни) одбранбена стратегија, закрепнување и премин во друг квадрант..

При дефинирањето на стратешките цели, се настојува или да се поврзат поволните фактори (силни страни и можности), и/или да се елиминираат, трансформираат или неутрализираат неповолните (слаби страни и закани) врз основа на поволните.

– Општина Кустендил

Силни страни	Слаби страни
<ul style="list-style-type: none"> – Стратешка локација на општината; – Општинскиот центар е и регионален центар; – Граница со две земји; – Добро развиена мрежа на регионална и локална транспортна инфраструктура; – Потенцијал за регионална и прекугранична соработка; – Пристапност до железнички транспорт; – Пристапност до патишта од прва и втора категорија; – Развиен услужен сектор; – Пристапност до развиена виртуелна мобилност кон светот поради достапноста на информации и широкопојасни услуги; – Разновидни климатски услови, уникатна флора и фауна, богата разновидност на видови и природни живеалишта со потенцијал за развој на туризмот и зачувување на богатиот биодиверзитет од паневропско значење; – Присуство на заштитени територии од национално значење; – Богати хидротермални ресурси кои се користат во балнеологијата; – Достапност на територијални ресурси за развој на современото земјоделство; – Постоене на шумски сектор; – Повеќеслојно културно наследство со временска и видова разновидност, со уникатни карактеристики; – Важна туристичка дестинација во земјата; – Развивање на прекугранична соработка со соседните земји; – Административен капацитет за спроведување на локални политики за планирање и управување; – Одржлива политичка и социјална стабилност и етничка толеранција во населените места со мешано население; 	<ul style="list-style-type: none"> – Периферна општина; – Неповолни демографски движења; – Значајни внатрешни нееднаквости во социо-економските и инфраструктурните показатели; – Ниска продуктивност и ефикасност на ресурсите кај повеќето МСП; – Низок удел на високотехнолошки претпријатија; – Структурни проблеми на локалниот пазар; – Ниска мобилност на населението во некои населени места; – Лоши технички карактеристики на транспортната инфраструктура; – Амортизирана водоводна и канализациона мрежа и висок степен на загуби на вода; – Недоволно развиена инфраструктура за третман на отпадни води; – Акумулација на нерегулирани депонии и загадување на водните тела; – Високо ниво на невработеност и слаба претприемничка активност; – Ниски стапки на технолошко обновување на производството и трошоци за иновации и научно истражување; – Ниска конкурентност; – Недоволно поврзување на деловните потреби со квалификациите на работната сила; – Недоволни иницијативи за јавно-приватно партнерство; – Ниска ЕЕ во производството и домаќинството; – Достапност на слободно земјоделско земјиште; – Недостаток на здруженија на земјоделци; – Недоволно развиена имплементација и користење на ОИЕ; – Недоволна промоција на туристичкиот балнеолошки, бањски и културен капацитет и неискористен потенцијал за развој на еко и руралниот туризам;

<ul style="list-style-type: none"> – Оптимизирана и одржлива мрежа на центри и училишта за згрижување деца, достапност на основна и материјално обезбедена образовна инфраструктура; – Воспоставен систем на предболнички и болнички услуги; – Разновидност на социјални услуги; – Развиена мрежа на културни локации и културни настани; – Традиции во развојот на спортот и разновидна спортска инфраструктура; – Развиена водоводна мрежа; – Потенцијал за развој на органско земјоделство и екотуризам на еколошки зачувана територија. 	<ul style="list-style-type: none"> – Недоволни финансиски средства за одржување на културно-историското наследство; – Недоволно партнерство со соседните општини.
<h3>Можности</h3>	<h3>Закани</h3>
<ul style="list-style-type: none"> – Одржлива економска интеграција во регионот; – Изградба на транспортна инфраструктура во насока на ТЕН-Т мрежата; – Подобрување на врските со регионалната транспортна мрежа; – Подобрување на еколошката, социјалната и деловната инфраструктура; – Зголемување на конкурентноста на МСП преку технолошко обновување и иновации; – Привлекување странски директни инвестиции; – Развој на работната сила и ефективно остварување на трудовиот потенцијал на населението; – Развој на локална политика за креирање младинско вработување и претприемништво; – Редифинирање на целите, методите и резултатите од образованието, квалификацијата и преквалификацијата, доживотното учење во поглед на барањата на пазарот на трудот; – Развој и модернизација на земјоделството и негова трансформација во главна гранка на економијата; 	<ul style="list-style-type: none"> – Континуиран негативен развој на демографските процеси и надворешната миграција на младите, депопулација на периферијата на општината; – Одлив на квалификувана работна сила од општината; – Продлабочување на територијалните разлики во вработеноста и приходите, во квалитетот на животот; – Недостаток на образована и квалификувана работна сила; – Доцнење во реализацијата на значајни инфраструктурни проекти; – Недоволни средства за инвестиции во дигитализација; – Природни ризици – зона на земјотрес, поплави, шумски пожари итн.; – Негативно влијание на климатските промени; – Спроведување на нефер енергетска транзиција; – Надворешни услови со негативно влијание.

<ul style="list-style-type: none"> - Создавање здруженија на земјоделски производители; - Развој на органско и еко земјоделство и сточарство; - Зајакнување на националниот и меѓународниот маркетинг за поддршка на туризмот; - Зголемена употреба на ОИЕ; - Активно користење на партнерството меѓу општините и јавно-приватните партнерства; - Развој на ефективна прекугранична и регионална соработка. 	
---	--

- Општина Куманово

Силни страни	Слаби страни
<ul style="list-style-type: none"> - Добра географска локација (коридор 10, граничен премин, аеродром, железничка станица, главен град Скопје); - Индустриска зона (Речица и Новине); - Поволни климатски фактори; - Плодни површини, природни убавини, лов и риболов, туризам; - Историја, традиција, култура и мултиетничност; - Мајсторство; - Постојни стратешки документи и силен граѓански сектор. 	<ul style="list-style-type: none"> - Миграција село-град; - Невработеност; - Недостиг на ОУП, недостаток на инфраструктура, комунални услуги; - Недостиг на објекти за сместување и оброци - услуги; - Слабо развиено земјоделство; - Несоодветен откуп на земјоделски производи; - Нефункционални задруги; - Дисфункционалност на локалните заедници; - Необразован кадар во земјоделството - Неразвиен рурален туризам (етнички туризам); - Недостиг на сервисен систем меѓу институциите за создавање услови; - Застарена технологија на производство, слаба свест за мерките за вработување, финансирање, субвенции, имотно-правни односи; - Недостаток на канализација и водоснабдување
Можности	Закани
<ul style="list-style-type: none"> - Инвестирање и креирање мерки во производството како земјоделска храна, пчеларство и сл.; - Создавање услови за развој на земјоделството, алтернативниот рурален туризам, развој на туризмот; - Користење на мерки од страна на Владата, ЕУ ИПАРД, општина АВЕРМ и странски донатори; 	<ul style="list-style-type: none"> - Иселување на населението; - Недостаток на млада работна сила; - Политичка криза; - Природни катастрофи (пожар, поплава); - Лесно менување на законските прописи; - Недоволна транспарентност на донаторите;

Project name Ref. No. CB006.2.22.128 "Enhancing the tourism potential in Kyustendil and Kumanovo through a modern vision of the regions "

The project is co-funded by EU through the Interreg-IPA CBC Republic of Bulgaria– Republic of North Macedonia Programme - 26

<ul style="list-style-type: none"> - Промоција на индустриски зони и услови за инвеститори, услови за повратници (профитабилни); - Подобрена законска рамка, модерен бањски туризам, инвестиции (нови); - Создавање задруги, привлекување на млади/образовани кадри; - Користење на обновливи извори на енергија; - Подобрување на ветеринарните станици, - Промоција и заштита на животната средина; - Инвестиции и развој на земјоделски стопанства, подобрување на пазарната конкурентност и ефикасност; - Развој на пчеларството, пошумување со дрвја и растенија; - Прекугранична соработка и ИПА фондови. 	<ul style="list-style-type: none"> - Недоволна транспарентност и промоција на ЕУ фондовите.
--	--

Истражување на правните прашања кои влијаат на културно - историското и природното наследство на секоја страна од границата како елемент што влијае на неговото одржливо користење.

Инвентаризација на двете компоненти на локалното наследство на прекуграничниот регион: *природа и антропологија*.

За потребите на подготвената Маркетинг стратегија за развој на туризмот, попишани се и избрани следните природни туристички ресурси за двете партнерски општини:

- **Општина Кустендил**

Полско - Скакавишки водопад

Природна знаменитост на територијата на општина Кустендил е Полско - Скакавишкиот водопад. Се наоѓа на десниот брег на реката Струма во длабоката Земенска Клисура, на околу 18 км. североисточно од Кустендил и во близина на железничката станица Скакавица. Полско-Скакавишкиот водопад е меѓу највисоките водопади во Бугарија (зема трето место) - висината на водопадот е приближно 80 m. Областа е прогласена за природна знаменитост во 1968 година.

Природната знаменитост „Јуч Бунар“

На територијата на планината Осогово, кај селото Богослав, се наоѓа природната знаменитост „Јуч Бунар“. Познат е по своите вековни циновски секвои стари 110 години. Прогласена е за природна знаменитост во 1985 година.

Заштитеното подрачје „Вековна букова шума“

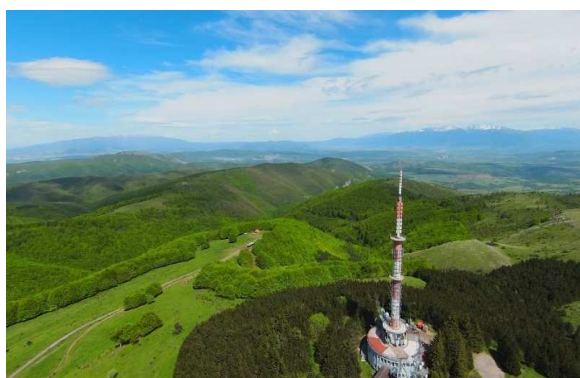
На територијата на планината Осогово, кај селото Граница, се наоѓа заштитеното подрачје „Вековна букова шума“. Се наоѓа во близина на средновековниот манастир „Свети Лука“. Областа е прогласена за заштитено подрачје во 1995 година.

Резерват "Црна река"

Резерватот Црна Река се наоѓа на територијата на Осоговската Планина и е прогласен за таков во 1980 година. Неговата површина е 198 ha. Тоа е типичен шумски резерват кој се протега во појасот на среднопланинските шуми од бука, смрека и ела.

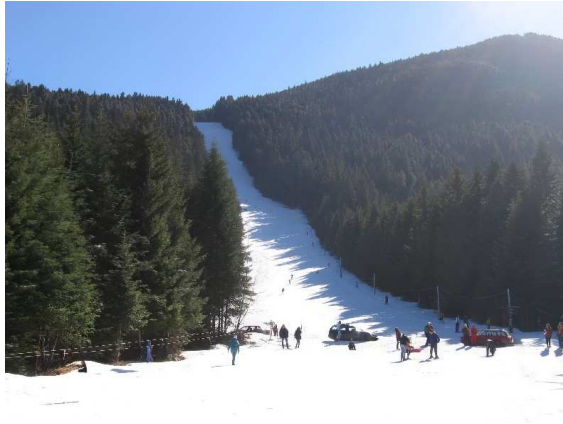
Коњavsка планина

Коњavsка Планина се наоѓа во западниот дел на земјата, на околу 80 км. јужно од Софија. Низ неа минува патот од главниот град до Кустендил и граничниот премин Гуешево. Западната граница на планината ја определува долината на реката Струма, на исток преку Ушиското седло се поврзува со Верила, а на север и југ се граничи со Радомирската и Кустендилската долина. Коњavsка Планина се состои од 4 делници - Ришки, Виденски, Коложки и Кориловски.

Нејзиниот највисок врв е Виден - 1487 м. Планината е меѓу омилените места на љубителите на екстремните спортови. Овде, благодарение на топлите воздушни струи, може да се вежба параглајдерство и змејарство.

Осоговска планина

Планината Осогово е 5-та највисока во Бугарија, со највисокиот врв Руен (2251м надморска височина) - едно од 100-те национални туристички места во нашата земја. Асфалтиран пат (21 км.) го поврзува градот со главните туристички места и места за сместување. Осогово е дел од т.х. Европски „Зелен појас“ (меѓународна еколошка мрежа), како единствена планина во Европа која покрива 12 од вкупно 14 европски еколошки критериуми, што всушност ја прави исклучително погодна за развој на

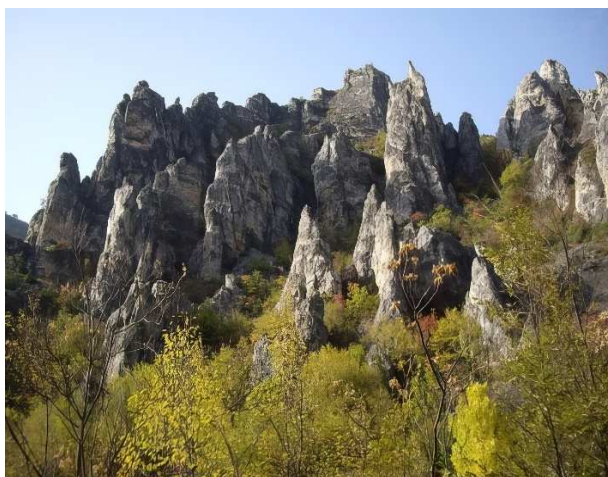
екотуризмот. Покрај тоа, постојат бројни туристички рути со различен степен на тежина. Планината нуди и одлични услови за практикување зимски спортови.

Река Струма

Реката Струма и нејзините притоки ја наводнуваат целата територија на Кустендилската област. Реката Струма е меѓу најголемите реки во Бугарија, четврта по должина и сливно подрачје. Извира од Витоша, а должината до нашата граница со Грција е 290 километри. По долината на реката има бројни езера. Меѓу најпознатите се браните Студена, Пчелина и Дјаково.

Кањон Шегави

Кањонот Шегави - лоциран во планината Коњавска, импресионира со прекрасните карпести фигури и остатоци од тврдини. Овде, на мала површина, се гледаат и карпести венци, како и изолирани карпи и карпести пирамиди. На пролет, на некои од високите прагови може да се забележат мали водопади. Една од најпознатите карпести формации на кањонот е Самотникот. Меѓу интересните формации во кањонот е и пештерата „Галубарника“. Кањонот Шегави на места се стеснува на метар или два.

Заштитено подрачје „Земенска клисура“

Самата Земенска Клисуре е долга 22 километри и се наоѓа покрај реката Струма од областа Земен до селото Рајдавица. Клисурата импресионира со своите карпести формации, вклучувајќи карпести гребени, карпести сводови, камени пирамиди, мали пештери и бројни карстни извори. Тука се наоѓа и природната знаменитост Земенски скали, налик на познатите Белоградчиски скали. Земенската клисура е дел од европската еколошка мрежа CORINE. Импресионира не само со широката разновидност на животински и растителни видови, туку и со своето богато културно и историско наследство (остатоците од тврдината Земленград се наоѓаат овде).

Заштитено подрачје „Врв Виден-Коњавска Планина“

Заштитено подрачје „Врв Виден-Коњавска Планина - областа околу врвот Виден се смета за заштитено подрачје на живеалишта. Овде се среќаваат над 460 видови повисоки растенија и 86 видови птици. Две од растенијата што се наоѓаат овде се запишана во светската Црвена книга на загрозувани видови, а уште два - во Европската црвена книга. Заштитени видови се Латирус - пролетното секирче, котенце (Pulsatilla), Царско пропадниче.

- Општина Куманово

Бислимска клисура

Бислимската клисура е една од природните убавини на Североисточниот регион, кој се наоѓа на само 5 километри од Куманово. Самата клисура е долга 7 километри и се наоѓа помеѓу два големи рида. Според историските наоди, името „Бислим“ најверојатно потекнува од средновековното село кое постоело на средината на клисурата и било раселено кон крајот на 16 или 17 век за време на

турското владеење.

Опсерваторија Кокино

Опсерваторија Кокино, која датира од 1800г. п.н.е. од рано бронзено време и се наоѓа на планински врв познат како Татиќев Камен. Овде праисториските жители ги изведувале античките ритуали и обреди. Овде се следеле циклусите на Сонцето и Месечината и се мерело времето. Опсерваторијата Кокино се наоѓа на неовулкански рид чии карпи настанале од зацврстувањето на лавата што истекла од

вулкански кратер. Токму процепите создадени во времето се главните маркери кои ги означуваат местата на изгрејсонце и месечина за време на периодите на кусодневица, рамнодневица и долгодневица, како и местата на нивните отклони.

Kej Шеталиште

Keјот е познато место во градот Куманово за рекреација и релаксација. Посетителите можат да уживаат во прошетка покрај реката Кумановка, да уживаат во атмосферата седејќи на една од клупите, да ги користат фудбалските и тениските терени или да се забавуваат со семејството на детското угралиште.

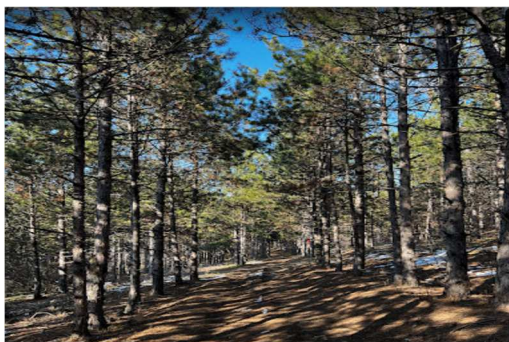
Бислимска клисура

Бислимската клисура се наоѓа во непосредна близина на градот Куманово, на само 5 километри. Клисурата има прекрасна природа и бројни пештери, уникатен биодиверзитет со посебна вегетација и голем број атракции. Под името „Бислимска клисура“ е опфатен делот помеѓу ридот Краста од запад и сртот Голик од источната страна, односно длабоко засечената долина на реката Пчиња од селото Доброшане до селото Пчиња. Клисурата е

долга само 7 километри, но и во толку мала должина има што да се види. Кај локалното население оваа област едноставно се нарекува „Бислим“ и е поврзана со карпеста и мистериозна област каде речиси никој не поминува. Според сознанијата, името најверојатно потекнува од средновековната населба која се протега во централниот дел на клисурата, која била раселена кон крајот на XVI или XVII век, т.е. за време на турското владеење. Покрај природните вредности, Бислимската Клисура на посетителите им нуди можност за спортски и рекреативни активности како што се планинарење, кајак во мирни води и возење велосипед. За посетителите се изградени информативни и туристички карти, пешачка патека, набљудувачка кула, летниковоц и ограда, како и информативен центар - Бислимската клисура.

Парк шума Биљановце

Паркот шума Биљановце се наоѓа во непосредна близина на градот Куманово, на само 2 километри. Паркот шума Биљановце има прекрасна природа и нуди можности за туризам и рекреација. Паркот шумата Биљановце има неколку велосипедски патеки каде локалните велосипедски здруженија и Националната велосипедска федерација одржуваат национални и меѓународни натпревари во планински велосипедизам во различни категории.

За потребите на изготвената Маркетинг стратегија за развој на туризмот, за двете партнерски општини се опишани и избрани следните **културни локалитети**:

- *Општина Кустендил*

Џамија "Ахмед Бег"

Поранешната џамија "Ахмед Бег", позната исто како "Ингилиз" (Христијански), била изградена во средината на 15 век. Влезната аркада која ги покрива трите мали сводови е зачувана во нејзиниот оригинален изглед. Во 1734 "Ахмед Бег" џамијата беше реконструирана и проширена. Денес е сала за изложба на музејот во Кустендил.

Џамија "Фатих Султан Мехмед"

Џамија Фатих Султан Мехмед - се верува дека е изградена во средината на 15 век од познатиот градител на областа, Хараџи Кара Мехмед бин Али. На источниот дел од куполата е испишана 1531 година, кога најверојатно е извршена подоцнежна реконструкција на објектот. Денес џамијата не работи.

Дервиш бања

Дервишка бања е најстарата турска бања. Изградена е во 1556 година и била активна над 400 години, до 1992 година. Џамијата е дел од Националниот архитектонско-археолошки резерват „Пауталија-Велбажд-Кустендил“ и се наоѓа во централниот дел на градот. На фасадниот ѕид на бањата може да се забележат два натписи од тули - годините 1604 и 1835. Се верува дека овие години се поврзани со реновирањето на објектот. Бањата е изградена од црвени тули и кршен камен. Во 2005 година беше целосно обновена. Денес е прогласена за споменик на културата од локално значење.

Пиркова кула

Пирковата кула се наоѓа во централниот дел на Кустендил, во близина на римските бањи. Името „Пиркова“ доаѓа од грчкиот збор „пиргос“, што всушност значи „кула“. Се верува дека оваа средновековна одбранбена кула била изградена кон крајот на 14 и почетокот на 15 век. Приземјето некогаш се користело како магацин. На првиот кат има влез од север, камено огниште за греење на јужниот ѕид и два тесни отвори.

Вториот кат се користел за живеење, со огниште, ниша, 3 вертикални и 2 кружни платформи и галерија со ниша за санитарни потреби, а третиот кат се користел за кружна одбрана. Пирковата кула се смета за сведоштво за архитектонските и градежните техники користени во одбранбениот систем на средновековниот град Велбужд.

Римски терми

Римските бањи се наоѓаат во централниот дел на градот Кустендил, веднаш до џамијата „Ахмед-бег“. Термалните бањи, кои функционираше како јавна бања, биле изградени во 2-3 век. Се верува дека тие се дел од поголем комплекс наречен Асклепион. Античките бањи се втори по големина по оние во Одесос (денешна Варна). Нивната зграда има правоаголна форма, а целиот комплекс е

со површина од над 3000 метри квадратни. Употребата на различни градежни техники и архитектонски решенија ги претвораат бањите Пауталија во еден од најинтересните споменици на Бугарија оставени од римско време. Покрај тоа, тие се сметаат и за еден од симболите на градот Кустендил. Прогласени се за археолошки културен споменик од национално значење.

Куќа-музеј „Димитар Пешев“

Куќа-музејот „Димитар Пешев“ - е реставрирана и претворена во музеј во 2002 година. Ова е благодарение на реализацијата на заедничкиот проект на општина Кустендил и амбасадорот на Израел, г-дин Емануел Зисман. Музејот има постојана изложба со фотографии, факсимили и оригинални предмети кои ги пресоздаваат настаните од март 1943 година и признатите заслуги на Димитар Пешев и неговите сограѓани од Кустендил, кои придонесоа за спасување на

Евреите во Бугарија.

Акропол на Пауталија

Акрополот Пауталија се наоѓа на највисокиот рамен дел на ридот Хисарлка, 2 км. југоисточно од Кустендил. Изградена е кон крајот на IV и почетокот на V век. Еден век подоцна (во VI век) бил реконструиран и сè уште постоел за време на Првата и Втората бугарска држава. Меѓутоа, во 15 век бил уништен од Османлиите. Сидот на тврдината е заштитен со вкупно 14 кружни, триаголни и правоаголни кули. Има 2 порти и 5 тајни влезови. На источниот ѕид се наоѓа главната порта, која е и најширока. Тврдината се смета за една од најважните и најзначајните тврдини во Бугарија. При нејзината изградба е забележана комбинација на различни градежни техники и материјали, а

откриени се и археолошки споменици од различни историски периоди. Тоа придонесува за прогласување на акрополата за споменик на културата од национално значење.

- Општина Куманово

Манастир Свети Георги-Градиште

Манастирската црква „Свети Ѓорѓија“ се наоѓа во листопадна шума на врвот на Градиштанска Планина. Изградена е врз основа на стара, руинирана манастирска црква. Според документите издадени од турскиот султан Абдул Азиз (1861 - 1876) во Цариград во 1864 година, манастирот во Градиште започнал да се гради во 1866 година за време на Мехмед Назиф и бил завршен во 1868 година. Од архитектонски аспект црквата претставува триконхален грам со една купола — единствен таков пример во Кумановско од периодот на македонската ренесанса. Манастирот бил изграден

од камени блокови и тули. Фасадите се оживеани со хоризонтални разделни венци. Византискиот стил на градба се применува со намалување на декорацијата.

Татар Синан Бег џамија

Сместена во близина на центарот на Куманово, оваа џамија е еднокуполна Султан џамија и е позната како Ески стара џамија. Првично е изградена во 1532 година во турскиот округ Орта-Бунар Куманово. Изграден е од прецизно изработени жолтеникави камени блокови. Невообичаено високиот кружен тамбур на куполата и мал тамбур во центарот на куполата се заоблени внатре и надвор, како и ретко преодно решение во молитвениот простор на фриз од

турски триаголници на куполата. Овие карактеристики ја сместуваат оваа џамија во редот на најинтересните џамии од раниот османлиски период, а таа е единствен таков пример во Македонија што поседува ваков архитектонски израз од 16 век.

Манастир Света Троица – село Скачковце

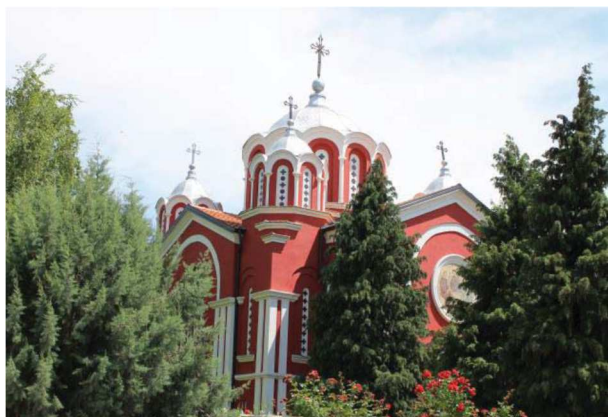

Манастирскиот комплекс се наоѓа на рид над селото и се состои од станбени конаци, 12-метарски крст, библиотека, камена кула, статуи на Богородица, Свети Климент, 3-метарско велигденско јајце и други содржини интересни за посетителите. 12-метарскиот крст што се наоѓа на имотот е пронајден и реконструиран во 1996 година, а самиот манастир е изграден од познати вевчански мајстори по повод 2000 години

христијанство и осветен во 2001 година. Манастирот денес служи за крштемки, венчавки

и молитви. Местото е познато како вкрстено место во село Скачковце. Светилиштето постои од 13 век и веќе во турските тефтери му се припишуваат многу чуда.

Црква Света Троица Куманово

Кумановската црква Света Троица е православна црква која се наоѓа во центарот на градот, зад Домот на културата Трајко Прокопиев и висококатницата. Таа е понова црква изградена по отоманското владеење, втора во центарот на Куманово, покрај соборниот храм Свети Никола. Црквата е изградена во 1901 година од Михајло Ѓорѓевиќ од Дебар. Иконостасот е направен со донација од српската кралица Драга, а во него биле вклучени многу српски светители како Свети Сава, принцот Лазар и Свети Урош.

Спомен костурница

Спомен костурницата е изградена во 1957 година по повод 11 Октомври, денот на востанието на македонскиот народ. Дело е на архитектот Зордумис и скулпторот Сретен Стојановиќ. Се состои од обелиск и костурница, во кои беа положени смртните останки на загинатите во Народноослободителната војна од Куманово и Кумановско. Меморијалниот комплекс е ентитет налик на парк, сместен на рид со добра ориентација, од каде што има панорамски поглед на градот. На највисоката точка се формира плато до кое се стигнува со церемонијални скалила. Централното место го зазема скулптурата на жена со високо подигнато класје и вертикалата која доминира зад неа.. Во окружјето се наоѓа и криптата со посмртни останки на 300 загинати борци, спомен плочи, бисти на позначајните херои.

Истражување на правните прашања кои влијаат на културно - историското и природното наследство на секоја страна од границата како елемент што влијае на неговото одржливо користење

Двете земји имаат соодветна правна рамка со која се регулира туризмот. Табелата што произлегува покажува дека Бугарија има Закон за туризам, а во Северна Македонија законот е поврзан со туристички услуги и активности. Законот за туризам на Бугарија е обемен и содржи 17 поглавја и 232 члена, а последното ажурирање е извршено на 30 јуни 2023 година. Исто така, заедно со изработката на Планот за интегриран развој на територијата на општина Кустендил, беше изработена и Програма за развој на туризмот за периодот 2021-2027 година. Законот за туризам во Северна Македонија е помал со шест поглавја и 40 членови. Причината за ова е законодавството во Северна Македонија – во земјата има и други закони поврзани со туризмот, како што се Законот за угостителство, Законот за кампување, Законот за развој на туристички области и други.

Проучување на законодавството релевантно за развојот на туризмот во Северна Македонија и Бугарија

- Општина Кустендил

- **Закон за туризам (во сила од 2013 година) - Државен весник на Република Бугарија бр. 30 / 2013 година**
- **Содржина:** I Основни прописи; II Државни тела за управување со политика и туризам; III Туристичко зонирање; IV Туристички здруженија (поглавје IV а, СГ бр. 17 од 2020 година - Национални одморалишта); V Туристички информативни центри. Национална мрежа на туристички информативни центри; VI Финансиска поддршка за развој на туризмот; VII Дејност на тур-оператор и туристичка агенција; Дел 2 - Договори за патнички пакети и поврзани патни услуги; Дел 3 - Одговорност на тур-операторите и трговците кои го олеснуваат обезбедувањето на поврзани патни услуги во случај на неликвидност и стечај; Дел 4 - Мерки за гарантирање на правата на лицата со посебни потреби и лицата со намалена подвижност при патување со воздушен, автобуски и воден превоз; VIII - Угостителска и ресторанска дејност (Дел 2- Категоризација на сместувачките и сродните објекти за јадење и забава, самостојни објекти за јадење и забава, туристички домови и сродни објекти за јадење. Регистрација за вршење дејност во соби за гости и апартмани за гости. IX - Услови и услови за давање спа и велнес услуги Сертификација на балнеотерапија (медицински спа), спа, велнес и таласотерапија центри, (Поглавје IXа - ски школи); - Туристички водичи, планински водичи и ски инструктори; XIII - Скијачки патеки и скијачки области; XIV - Плажи - Видови, употреба и безбедност; XV - Национален туристички регистар Унифициран туристички информативен систем; (XVa - Национален регистар на туристички атракции, фестивали и настани), XVI - Контрола, XVII - Управни и казнени одредби Дополнителни, преодни и завршни одредби.
- **Програма за развој на туризмот, прилог кој спаѓа во изготвениот План за интегриран развој на општина Кустендил за периодот 2021-2027 година.**

- **Општина Куманово**

- **Закон за туристичка дејност** - Службен весник на Северна Македонија бр. 62 / 2004 година
- **Содржина** - I Општи одредби; II Извршители на туристичка дејност; III Услови и начин на вршење на туристичка дејност; IV Надзор; V Казнени одредби; VI Преодни и завршни одредби (вкупно 80 членови)

Визија, стратешки цели, приоритети и мерки за развој на прекуграничниот туризам во регионот на Кустендил - Куманово.

Стратешката рамка во овој документ ги истакнува намерите за постигнување на посакуваната состојба на „Прекуграничниот регион Кустендил – Куманово“. Визијата за развој на регионот дава карактеристики на специфичниот потенцијал на двете општини и насоки за нивниот иден развој. Визијата ги отсликува перспективите за регионален и просторен развој на територијата на двете општини врз основа на економски и социјални фактори, земајќи ги предвид можностите за надминување на разликите на регионално ниво. Визијата за развој на туризмот во регионот, која генерално ја демонстрира општата визија на заинтересираните страни во областа на туризмот: менаџери, специјалисти, бизнис претставници, претставници на непрофитни организации, локалната заедница во целина, за тоа како според нив сметаат дека треба да изгледа туризмот во регионот, долгорочно. Визијата во синтетизирана форма дава одговор на неколку прашања: Каде сакаме да одиме? Што сакаме да постигнеме? Од визијата разбираме како би сакале туризмот во регионот да изгледа на својата идеална форма, кон хоризонтот на дејствување на стратешкиот документ.

Визијата за развој на туризмот во регионот е формулирана на следниов начин:

„Постигнување одржлив развој на туризмот во прекуграничниот регион, преку развој на туризам пријателски настроен кон природата, одржливо користење на постојните туристички ресурси и имплементација на мерки за стимулирање на активноста на посетителите за заштита на уникатниот пејзаж и богатството на флора и фауна на територијата на прекуграничниот регион Кустендил - Куманово во поддршка на пошироките европски напори за соработка и интеграција“

Стратешки цели за постигнување на опишаната визија:

Цел 1: Оптимизирање на постоечките форми на туризам на териториите на општините Кустендил и Куманово;

Цел 2: Преземање мерки за популаризација на туристичката дестинација Кустендил - Куманово со цел консолидирање на воспоставените позиции и привлекување нови посетители;

Цел 3. Спроведување мерки за заштита и зачувување на природната и културната историска разновидност на објектите на територијата на прекуграничниот регион.

Приоритети за развој:

Приоритет 1. Понатамошен развој на одржливи форми на туризам, што доведува до целогодишно и поинтензивно оптоварување врз основа на локалните карактеристики, природното, културното и историското наследство, на територијата на прекуграничниот регион.

- Мерка: Понатамошен развој на „Еколошки планински туризам“;
- Мерка: Понатамошен развој на „Рурален и Еко туризам“;
- Мерка: Понатамошен развој на „Спортски и атрактивен туризам“;
- Мерка: Понатамошен развој на „Фестивалски туризам“
- Мерка: Стимулирање на зачувување на културно-историското наследство и историските структури/ансамбли во историските места на територијата на двете општини, со цел да се зголеми атрактивноста и квалитетот на животната средина, на културно-историската и креативната индустрија. врз основа на иновации и имплементација на ИКТ во нивното толкување и социјализација.

Приоритет 2. Зачувување и конзервација на објекти кои се дел од културното и природното туристичко наследство со цел да се постигне еколошки и природен туризам;

- Мерка: Зачувување, реставрација, воведување мерки за ЕЕ, зачувување и конзервација на значајни туристички места на територијата на прекуграничниот регион;
- Мерка: Дигитализација на објекти, дел од природното и културното наследство што спаѓаат на територијата на регионот ТГС;
- Мерка: Зачувување, реставрација и конзервација на објекти од недвижно културно наследство;
- Мерка: Изградба, реконструкција, поправка, реставрација, набавка на опрема и/или опремување на објекти поврзани со културниот живот, вклучувајќи мобилни, вклучувајќи и активности за вертикални распореди и подобрување на блиските простори;
- Мерка: Изработка на план за заштита и управување со недвижното културно наследство и заштитните зони;

Приоритет 3. Популаризација на туристичката дестинација Ќустендил - Куманово и позиционирање на туристичкиот бренд со цел заштита на уникатниот пејсаж и богатството на флората и фауната на територијата на прекуграничниот регион;

- Мерка: Организација и спроведување на промотивни кампањи во прекуграничниот регион;
- Мерка: Воведување иновативни практики за двете општини, како што се: Организирање на информативни тури со тур-оператори на водечки агенции, туристички агенти и новинари; Организирање туристички форуми за промовирање на ефективна комуникација;
- Мерка: Креирање и надградба на туристички информативен портал за општините Ќустендил – Куманово;

- Мерка: Спроведување комуникациска кампања за презентација и позиционирање на општините Кустендил и Куманово на целните пазари, вклучително и бугарскиот и македонскиот пазар;
- Мерка: Градење соработка помеѓу туристичките организации и институции, со цел да се обезбеди еколошка безбедност на туристичките места и рути.

Приоритет 4. Одржлив развој и насочена туристичка политика заснована на партнерство и заеднички развој.

- Мерка: Истражување, проучување и развој на културно-туристички рути (сеопфатни туристички производи);
- Мерка: Истражување и мапирање на ресурсите за развој на одржлив рурален туризам;
- Мерка: Инвестирање во туристичка инфраструктура;
- Мерка: Изработка на комплетен туристички производ за дестинација Кустендил – Куманово.

Презентација на новоразвиени и непознати 1-3 дневни маршрути

- *Општина Кустендил*

Маршрута: ЗЕМЕНСКА КЛИСУРА – ПРЕОД ОД ЗЕМЕН ДО ПОЛСКА-СКАКАВИСКИ ВОДОПАД

Лесна маршрута со должина од 15 километри, најчесто пешачење по земјени патишта и патеки, а на места - по самата железница. Преодот трае околу 6 часа. Носењето удобни чевли за планинарење, горна облека, храна и вода е задолжително. Се препорачува маршрутата да се оди со воз, со слегување на станицата Земен и поаѓање на постојката Скакавица. Од железничката станица во градот Земен, се оди речиси хоризонтално по железничката линија во правец на Кустендил. Во сите правци има неверојатни погледи на фантастични врвови, карпести гребени, карпести игли и пештери. Минува низ неколку тунели и мостови на реката Струма. Трасата вклучува обиколници до тврдината Земленград и водопадот Полска Скакавица.

Знаменитости долж трасата

Земнскиот манастир „Свети Јован Богослов“;

Земнскиот манастир „Свети Јован Богослов“ е бугарски манастир кој се наоѓа во градот Земен. Манастирот е основан во 11 век, а неговите фрески се направени во 11 и 14 век. Се состои од црква, камбанарија и две згради. Манастирот не е еден од најголемите и не е населен со монаси. Највпечатлива е најстарата градба на манастирот: црквата, која е споменик на културата. Архитектонски зазема посебно место на Балканот како репрезент на крстокуполната архитектура. Храмот датира од основањето на манастирот во 11 век и е едноставна просторија во облик на коцка со димензии:

Project name Ref. No. CB006.2.22.128 “Enhancing the tourism potential in Kyustendil and Kumanovo through a modern vision of the regions “

The project is co-funded by EU through the Interreg-IPA CBC Republic of Bulgaria– Republic of North Macedonia Programme - 39

должина 9,18 m; ширина 8,71 m; висина 7 метри (11.20 со куполата). Изграден е со добро обработени бигорни блокови, споени со малтерско лемење.

Природна знаменитост Земенски скали (карпести пирамиди со различни чудни форми, создадени во тријаските варовници):

Земенската клисура е клисура во облик на кањон на реката Струма (четврта по нејзиниот тек) во Западна Бугарија, помеѓу Земенска Планина на запад и најзападниот гребен на Риша на Коњавска Планина на исток во Општина Земен, округ Перник и општина Ќустендил, округ Ќустендил. Ги поврзува Радомирската котлина на север со Ќустендилската котлина на југ. Клисурата е од епигенетско потекло и е долга околу 22 km, а

нејзината надморска височина е околу 550 m. Длабоко е во мезозојските песочници, варовници и доломити, меѓу кои преовладуваат варовниците, во кои настанале пештери, карстни извори, Земенските карпести пирамиди, бигорниот водопад Полска Скакавица и др. Има величествен поглед во неговите централни делови, со стрмни карпести падини и разновидни форми од атмосферски влијанија. Овде може да се видат карпести скулптури со исклучителни контури, импресивни карпести врвови и гребени, пештери, прекрасни водопади, бројни карстни извори (најголемиот од нив е Хајдушки, со максимална брзина на проток од 2000 литри во секунда). Во северниот дел на клисурата, на двата брега на реката Струма, се издигаат фантастичните карпести пирамиди со чудесни форми - сводови, игли, кули, тврдини, животни, човечки глави итн. Посебно величествени се карпите Галабински, Адам и Ева итн., високи и до стотина метри Земленградска тврдина;

„Средновековниот систем на тврдини на Земленград“ се состои од 5 тврдини лоцирани

по целата должина на клисурата. Три од нив се во општина Ќустендил, вклучително и самиот Земленград, а во општина Земен се наоѓаат тврдините: Средновековна утврдена населба и Тврдината Орлите. На многу места во околината се гледаат темели од дебели камени сидови, на кои се издигнале високи текни отвори. Тие биле дел од

тврдинскиот систем на Земленград. Нејзините останки се наоѓаат на 5 километри. североисточно во права линија од центарот на село Раждавица и 2 км североисточно право линија од постојката „Скакавица“.

Природна знаменитост Скакавишки водопад:

Полска Скакавица е водопад во Бугарија. Се наоѓа во Земенска планина, област Ќустендил, општина Ќустендил, во близина на истоименото село Полска Скакавица. Висок е 50 метри. Во горниот дел формира неколку карстни скалила, по што водата слободно паѓа надолу. Не е еден од најлесно достапните водопади во Бугарија. За разлика од повеќето водопади, кои се намалуваат поради ерозија, овој водопад - поради

количината на варовник во водата - се издигнува секоја година. Се зборува дека ова е единствениот таков водопад во Бугарија.

Маршрутата целосно спаѓа во заштитено подрачје според Директивата за живеалишта „Земен“ од мрежата Натура 2000

Маршрута: КУСТЕНДИЛ – М.ЈУЧБУНАР – ХИСАРЛКА - КУСТЕНДИЛ

Кружна маршрута во должина од 14 километри, при што половина од трасата е земјен, а другата половина асфалтна. Преминот трае околу 6 часа. Се препорачува носење удобни чевли за планинарење, горна облека и вода.

Местност Јучбунар

Маршрутата започнува од стадионот и се искачува преку селото Богослов до месноста Јучбунар. На тоа место се издигнуваат три секвои стари над 130 години и високи над 30 m. Обемот на стеблото на најголемата е 9 m, на другата е 8.20 m, а на средната што ја притискаат неговите двајца браќа е 3.90 m. вкупниот обем е 21,10 m. Околу нив израснале уште 100 помлади секвои.

„Група секвои (црвени дрва) - Јучбунар“ е прогласена за природно обележје.

Ова е единствена ваква шума во бугарија од секвои и се претпоставува дека тривековните дрвја се најстарите и највисоките од ваков вид во Бугарија. Трите секвои во месноста Јучбунар ги засадил шумарот Јордан Митрев, откако неговиот пријател морнар ги донел од Северна Америка. Во близина на оваа шумичка се наоѓа споменикот на Јордан Митрев - пошумувачот на црвените дрва и Хисарлка.

Од Јучбунар се спушта низ алеите на парк шумата Хисарлка, покрај обновената и утврдена доцноантичка римска и средновековна тврдина Хисарлка, зоолошката градина итн. Од отворените места се открива прекрасна панорама кон Кустендил,

Кустендилската котлина и нејзините околни планини.

Знаменитости на патеката:

Бугарската преродбена црква „Свети Мина“, Кустендил:

„Света великомаченичка Мина“ е бугарска црква во градот Кустендил. Црквата се наоѓа во западниот дел на градот. Изградена е во 1934 година до старата преродбеничка црква „Свети Мина“ по проект на архитектот Антон Торњов. Во 1923 година црковниот одбор на старата црква „Света Мина“ одлучил да изгради нова црква. Проектот на софискиот архитект Антон Торњев ја освои првата награда на објавениот конкурс. Темелите на новата црква биле поставени на 20 јуни 1926 година. Според нејзината архитектура, таа е минијатурна макета на црквата „Свети Александар Невски“ во Софија. Финален прием на објектот е направен на 12 јули 1933 година.

Средновековна бугарска црква „Свети Ѓорѓи“, Кустендил

„Свети Ѓорѓи Победоносец“ е средновековна бугарска црква во градот Кустендил. Црквата се наоѓа во населбата Колуша во подножјето на Осоговската планина. Колуша била седиште на митрополитот Кустендилски за време на Отоманската империја. Според нејзините архитектонски карактеристики и неодамна откриените средновековни ѕидни слики, нејзиното датирање може да се припише на XI-XII век. Таа е национален културен споменик со

голема архитектонска, уметничка и историска вредност. Во нејзината внатрешност се откриени ѕидни слики од XII, XV, XVI и XIX век, кои претставуваат ретки споменици од црквното сликарство.

Доцноантичка римска и средновековна тврдина Хисарлка;

Хисарлка е доцноантичка и средновековна тврдина. Сместена е на највисокиот рамен дел на ридот „Хисарлка“, издигната на 2 km југоисточно од Кустендил. Станува збор за архитектонско-градежен споменик на културата во категоријата „национално значење“. Тврдината е изградена кон крајот на IV - почетокот на V век. Поправена во VI век од Јустинијан I Велики (527-565) и станала една од најголемите византиски тврдини. Помеѓу 2007 и 2014 година беше делумно обновена со помош на

европските фондови. Тврдината има форма на неправилен многуаголник, издолжена во правец југоисток-северозапад, со средни димензии од 117/175 m и утврдена површина од приближно 21,17 декари.

За целите на маршрутата, може да се посети хотел-ресторан „Свети Никола“, кој нуди локална храна и автентичност. Маршрутата е прошаран со улички, места за рекреација, детски и спортски терени, фонтани. Во продолжение е Панорама на Кустендил.

С. ЦРВАРИЦА - РЕЗЕРВАТ ГАБРА - СЕДЛОВИНА ЦРНАТА КАРПА – С. ЦРВАРИЦА – ден 1

Опис на маршрута

Кружна маршрута во должина од 15 километри, целосно по земјени патеки. Пешачењето трае околу 6 часа, без технички тешки делови. Носењето удобни чевли за планинарење, горна облека, храна и вода е задолжително. Се препорачува да се стигне до почетната точка со организиран или личен превоз.

Маршрутата минува во близина на државната граница и сосема е можно да бидете проверени од граничните власти. Задолжително е да носите лична карта со вас и треба однапред да ја известите Граничната полиција (без разлика дали главната дирекција или

регионалната дирекција во Кустендил) за вашиот престој во областа и планираната маршрута. Контактите се достапни на Интернет.

Резерват Габра

Маршрутата минува низ две планини - Влахина и Осогово. Поминува последователно покрај резерватот Габра, по границата со Македонија и преку седловината Црна карпа, одвојувајќи го Осогово од планината Влахина. По пат ќе видите и некои од напуштените делови на селото Црварица.

Граничниот пат открива поглед од 360°: кон голиот камени врв Човек (1334 m), главниот Осоговски гребен, планината Влахина, планините во Македонија.

Габра е шумски резерват во северозападниот дел на планината Влахина, создаден со цел да се заштити природната популација на црн бор - прави глатки дрвја со просечна висина од околу 25 m, и поединечни примероци над 35 m и со висок процент на ртење на семето. Просечната старост на боровата шума е 120–150 години. Заедно со црниот бор, дрвниот состав на шумата опфаќа бука, зимски даб, цер, сикамор и други единечни дрвја. Во земјава, македонскиот даб се среќава само во резерватот, како и планинскиот јавор кој е балкански ендем.

Знаменитости по маршрута:

Врв Човек

Заштитеното подрачје „Маноловото“ (тампон зона на резерватот); Државната граница меѓу Бугарија и Северна Македонија; Гранични пирамиди 74, 75 и 76; Вишка кај граничната пирамида 75; Седловината Црна карпа;

Поглед на: врвот Човек (1334 m); Главниот Осоговски гребен; планина Влахина; Планините во Северна Македонија. Трасата ги допира источните и јужните граници на резерватот Габра, а минува и низ источните и јужните делови на заштитеното подрачје Маноловото. Маршрутата е во непосредна близина на заштитеното подрачје според Директивата за живеалишта „Осоговска планина“ од мрежата Натура 2000.

Профил на маршрута

Project name Ref. No. CB006.2.22.128 “Enhancing the tourism potential in Kyustendil and Kumanovo through a modern vision of the regions “

The project is co-funded by EU through the Interreg-IPA CBC Republic of Bulgaria– Republic of North Macedonia Programme - 43

СВЕТА АНА - ПРОШЕТКА ВО ЦРКВАТА И ВОДОПАД ОТ- ден 2

Манастир „Св. Св. Јоаким и Ана“

Прошетка долга 1 км околу околината на Смоличанскиот манастир „Свети Јоаким и Ана“, меѓу локалното население познат како „Света Јана“ Сегашната манастирска црква „Свети Јоаким и Ана“ е изградена врз темели на средновековна црква во 1888 година. Во близина на манастирската црква бликаат два карстни извори, чии што води на 100 m северно од црквата го формираат Смоличанскиот водопад.

Помалиот од изворите е вграден во капела и се смета за лековит. Во дворот на манастирот има камена чешма со 12 блика (број на Христовите апостоли). За да се стигне до водопадот од неговата долна страна, се тргнува од блискиот мост Елешница по десниот брег на реката.

Водопад „Св. Јана“

Водопадот е висок околу 15 метри, а водата паѓа директно од работ на карпа од варовник. Водопадот „Св. Јана“ е прогласен за природна знаменитост.

Пештерата „Приказна“ се наоѓа во карпата од која „скока“ водопадот на Св. Јана. Нејзината должина е околу 17 m, хоризонтална, разгранета, еднокатна, влажна, со сталагмити, дендрити, анемолити и хеликтити. Во пештерата живее и колонија на лилјаци. Зад пештерата „Приказна“ се наоѓа отворот на пештерата „Св. Јана“. Нејзината должина е околу 48 m, неразгранета,

еднокатна и влажна.

Во близина на фонтаната растат три столетни ореови дрва. Најголемиот од нив е висок околу 23 m и пречник 4 m, а вкупната круна од ореви зафаќа површина од околу 800 квадратни метри. Во областа се издигнува вековен цер (вид на даб), висок околу 22 метри и пречник над 4 метри.

Знаменитости по маршрута

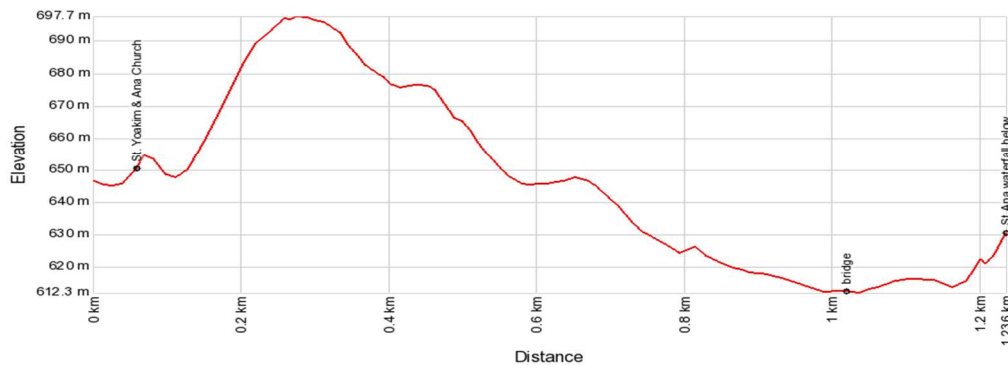
Пештера „Приказна“; Пештерата „Св. Јана“; Три ореови дрва - столетници; Вековен цер; Природна знаменитост „Водопад Св. Јана“.

Маршрутата спаѓа во заштитено подрачје според Директивата за живеалишта „Осоговска планина“ од мрежата Натура 2000.

Project name Ref. No. CB006.2.22.128 “Enhancing the tourism potential in Kyustendil and Kumanovo through a modern vision of the regions “

The project is co-funded by EU through the Interreg-IPA CBC Republic of Bulgaria– Republic of North Macedonia Programme - 44

Света Ана – разходка до црквата и водопада

created by GPSVisualizer.com

ХИСАРЛКА – КУСТЕНДИЛ – ден 3

Опис на маришута

Лесна маришута со должина од 4 km во еден правец. До почетната точка се препорачува да се стигне со такси од Кустендил. Следува пријатна прошетка (околу час и половина) надолу по алеите на паркот шума Хисарлка, покрај реставрираната и утврдена доцноантичка римска и средновековна тврдина Хисарлка, зоолошката градина итн. Од отворените места се открива прекрасна панорама кон Кустендил, Кустендилската котлина и нејзините околни планини. Иако вештачки пошумен, овој дел на Осогово е пријатно место за релаксација - овде преовладува црн бор, тука се среќаваат бел бор, ела, смрека, јавор, цер, липа и др

Знаменитости по маришута

Иглолисната шума Хисарлк; Споменик на шумарот Јордан Митрев, под чие раководство Хисарлк бил пошумен кон крајот на 19 и почетокот на 20 век; Алеи, места за рекреација, детски и спортски терени, фонтани; Панорама на Кустендил, Кустендилската котлина и нејзините околни планини; Ресторан „Чесмето“; Зоолошка градина; Отворена сцена (дел од тврдината).

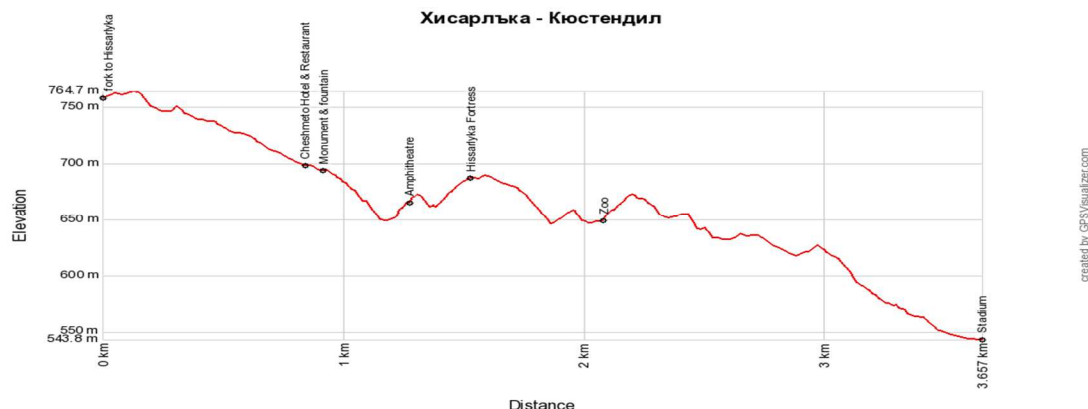
Доцноантичка римска и средновековна тврдина Хисарлка;

На почетокот на 2014 година е спроведена јавна набавка со предмет „Доцноантичка и средновековна тврдина Хисарлка“, финансиран со средства од владината инвестициска програма „Раст и одржлив развој на регионите“ и за изведувач е назначен Конзорциумот Кустендил. Реставраторските работи на тврдината започнуваат на 20 јули 2014 година. Проектот е дело на арх. Јулиј Фарков и предвидува делумно обновување на ѕидините на тврдината и три од борбените кули со висина од 14

метри, во кои ќе бидат сместени музејски поставки. Заедно со обновувањето на ѕидините на тврдината, изградени се и лапидариум и театар со 300 седишта.

Профил на маршрута:

- Општина Куманово

Маршута 1: Прошетка низ Куманово-Занаетчиска куќа - Црква „Св.Никола“ – Соколански дом-Споменик Костурница -Музеј Куманово

Занаетчиска куќа

Почетна точка на маршрутата е Занаетчискиот дом. Занаетчискиот дом во Куманово е еден од најубавите и најрепрезентативните историски, културни и архитектонски објекти во градот, кумановската „Нотр Дам“, препознатлив белег на градот. Објектот има и посебно симболичко значење затоа што неговата изградба е поврзана со самите почетоци на планскиот урбанистички развој на градот, како и економскиот раст на почетокот на 20-иот век. Објектот е веројатно најинспиративното архитектонско

дело на рускиот инженер Владимир Антонов. Изграден во периодот помеѓу двете светски војни, кога Куманово бил претежно занаетчиски град, домот требало да послужи за културно издигање на занаетчиската младина. На иницијатива на Занаетчискиот еснаф, во декември 1923 година била донесена одлука за покренување на фонд за изградба на домот. Камен темелник на Занаетчискиот дом бил удрен при крајот на мај 1930 година, во време на силна економска криза, како во светот, така и во државата. Објектот бил изграден за шест месеци, а на свеченото пуштање во употреба на 21 ноември 1930 година. Домот требало да послужи за разни деловни и манифестациски активности на кумановските занаетчии. Намената и функцијата на Занаетчискиот дом се менувал низ годините приспособувајќи се на трендовите и потребите. Денес со делот од Занаетчискиот дом во кој е сместена големата сала, како и дуќаните, стопанисува

Project name Ref. No. CB006.2.22.128 “Enhancing the tourism potential in Kyustendil and Kumanovo through a modern vision of the regions “

The project is co-funded by EU through the Interreg-IPA CBC Republic of Bulgaria– Republic of North Macedonia Programme - 46

локалната самоуправа, додека државата стопанисува со задниот дел во кој е сместено Подрачното одделение на Државниот Архив на РМ.

Црква „Св. Никола“

Маршрутата продолжува низ црквата „Свети Никола“. Црквата „Свети Никола“ е една од двете постојни цркви во Куманово, која, за разлика од другата, т.н. Нова црква „Света Троица“, има статус на споменик на културата. Црквата „Свети Никола“, позната меѓу кумановците како Стара црква, е подигната во 1851 година на местото каде што пред тоа се наоѓала една мала црквичка. Црквата „Свети Никола“ е дело на прочуениот мајстор – градител Андреја Дамјанов од селото Папрадиште, Велешко. Граден е од тули и има форма на трикорабна

базилика. Црквата е обиколена со величествени тремови исполнети со фрески и со висока камбанарија во предворјето. на црквата „Св. Никола“ се одликува со величествени галерии, голем иконостас и црковен мебел. Во ентериерот на црквата карактеристични се дрвените касетираны тавани на галериите, што е одлика на македонската куќа во XIX век. Интересен е и црковниот мебел составен од певница, епископски трон и странични вертикални, дрвени клупи за верниците, при следење на богослужбата. Овој најголем христијански храм во Куманово го краси и простран црковен двор, со доста голема површина опкружен со високи ѕидови, како и повеќе простории во служба на црквата. Галеријата со збирка на икони од Кумановско се наоѓа во црквата Свети Никола. Колекцијата претставува културно богатство од исклучително значење кое зборува за уметноста од минатото. Галеријата се наоѓа на првиот кат од самата црква. Постојаната изложба е отворена по повод 150-годишнината од изградбата на црквата во јануари 2001 година. Во галеријата има икони кои потекнуваат од повеќе цркви и манастири во околината.

Соколански дом - Маршрутата минува низ Соколарскиот дом. Соколарскиот дом во Куманово е спортски објект - соколарство. Објектот располага со затворена спортска сала, најголема од ваков вид во градот во во моментот на собирањето на податоци, сала за зимски периоди, тераса, канцеларии и помошни простории. Куќата била изградена како седиште на Кумановскиот соколски клуб, кој првично бил основан во 1909 година. Изградбата на Соколарскиот дом во Куманово, како што било обичај во тоа време, започнал со свеченото поставување на камен-темелникот на Видовден, 28 јуни 1923 година. Од зачуваните документи може да се забележи дека тој бил граден доста долго време. Свечено е предаден на клубот Сокол на 6 септември 1931 година. Главниот проект го изработил белградскиот архитект Момир Горуновиќ, а дизајнот за кровната конструкција го изработил рускиот архитект Владимир Антонов.

Спомен костурница:

Следното место, дел од маршрутата, е Спомен Костурница. Спомен костурница изградена во 1957 година по повод 11 Октомври, денот на востанието на македонскиот народ. Дело е на архитектот Зордумис и вајарот Сретен Стојановиќ. Се состои од обелиск и костурници во кои се сместени посмртните останки на загинатите во НОБ од Куманово и Кумановско. Меморијалниот комплекс е ентитет налик на парк, сместен на рид со добра ориентација, од каде што има панорамски поглед на градот. На највисоката точка се формира плато, кон кое се пристигнува по церемонијално скалиште. Централна положба ја има скулптурата на жена со високо подигнато класје и вертикалата која доминира зад неа. Во окружјето се наоѓа и криптата со посмртни останки на 300 загинати борци, спомен плочи, бисти на позначајните херо..

Музеј Куманово

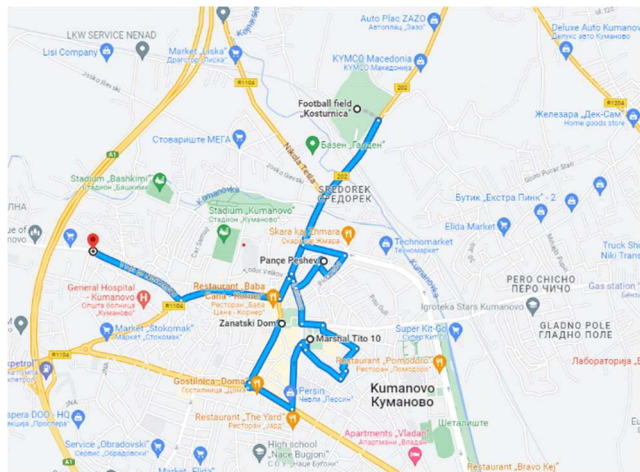

Последно, но не и најмалку важно, рутата минува низ Музејот во Куманово. Почетокот на музејската дејност во Куманово датира од 1951 година, кога е основан Градскиот музеј и архивски центар. Во 1964 година е формирана самостојна установа Историски музеј, која во 1979 година го менува името во Народен музеј Куманово. Зградата на музејот е поранешната вила на богатиот индустријалец од Песковац, Живко Стоилковиќ, изградена во 1926 година

со типична карактеристика на старата градска архитектура. Се наоѓа во непосредна близина на центарот на градот, во чиј двор се наоѓа лапидариумот. Од 2004 година музејот е пререгистриран како Национална установа Музеј - Куманово. Во своето долгогодишно постоење, музејот се етаблира како значајна научна и културно образовна институција. Според својата организациска структура, спаѓа во општите музеи со следните одделенија - археолошки, историски, етнолошки, ликовна уметност и одделение за евиденција, документација и заштита. Располага со вкупно 7000 експонати од сите збирки на одделенијата, што е резултат на теренските истражувања и научната обработка. Ова културно наследство континуирано беше презентирano преку повремени тематски изложби, чија бројка изнесува над 650, а денеска музејскиот материјал е изложен на постојана поставка во музејската зграда, на приземјето и катот, на површина од 250 м2. За својата истражувачка изложбена, издавачка и културно-просветна дејност, музејот е добитник на повеќе награди и признанија, меѓу кои два пати на Ноемврската награда, 1972 г. и 1986 г. Во Кумановскиот регион се регистрирани преку 250 археолошки локалитети, а делумно се истражени само 14. Најстаро живеење, потврдено со археолошките истражувања, потекнува од младото камено време, неолит. Археолошките предмети се распоредени во 4 збирки: праисторија, антика, среден век и нумизматика. Фондот на историското одделение е најбогат, распореден во 4 збирки по периоди. Национално-револуционерно движење, меѓу двете светски војни, НОБ и

социјалистички период. Етнолошкото одделение содржи повеќе збирки. Народни носии и ткаеници, предмети за лична употреба, покуќнински предмети, народно стопанство, народни музички инструменти и народни обичаи. Најбројна е збирката на народни носии и ткаеници

Мара на маршрута

Трасата опфаќа вкупно 5 објекти кои се наоѓаат на територијата на Куманово. Потребното време за посета на секој од локалитетите е 60 мин. Вкупното растојание што треба да се помине за посета на локалитетите е 6,0 км. Објектите се наоѓаат во централниот дел на Куманово, кој пак од своја страна е осигурена со јавен превоз и превоз со такси. Со оглед на малата оддалеченост, можно е да се посетат локалитетите со користење велосипедски превоз и пешачење. Територијата што спаѓа во

опсегот на локациите, дел од маршрутата е населена со сместувачки и хотелски понуди. Просечната измерена цена за хотелско сместување е 45 евра за ноќевање. Исто така, територијата е обезбедена со доволен број ресторани и објекти за брза храна. На територијата има доволен број бензински пумпи и медицински центри.

Маршрут 2: Црква „Свети Ѓорѓија“ Старо Нагоричане-Мегалитска опсерваторија Кокино-Меморијален центар Пелинце

Црква „Свети Ѓорѓија“

Селото Градиште се наоѓа во југоисточниот дел на општина Куманово, оддалечено 24 км. од градот, десно од магистралниот пат Куманово - Свети Николе. Манастирската црква посветена на Св. Ѓорѓи е сместена во листопадна шума на врвот од Градишкиот рид. Подигната е врз темели на стара разурната манастирска црква во 1866 година. Во архитектонски поглед, црквата претставува триконхос од збиен тип со една купола, како таква единствена во кумановскиот регион од периодот на Преродбата во Македонија. Манастирот бил граден од делкани камени блокови со употреба на тула. Фасадите се оживеани со хоризонтални разделни венци.

Применет е византиски стил на градба со редуцирање на декорацијата. Надворешното обновување на црквата е извршено во октомври 1978 година. Внатрешното обновување е извршено во 2001 година, кога се малтерисани ѕидовите на трите конхи, а последните интервенции се направени со малтерисување на надворешната архитектура во 2003 година од страна на локални мајстори.

Црквата сè уште не е живописана, освен една нова фреска од 2005 година, дело на уметникот Среќко Андоновски – Челик. Порано постоел стар иконостас, чии икони, изработени во темперна техника од 19 век и од непознат автор, денес се изложени во Галеријата на икони на црквата Св. Никола“ во Куманово. Денес црквата има нов дрвен иконостас, чии икони се дело на Димитар Андонов - Папрадишки (1859 - 1954) во 1937/38 година. Овој иконостас се разликува од другите по тоа што е висок колку престолните икони, кои всушност прет-ставуваат фигури во цел раст, што не е случај со другите иконостаси каде се претставени допојасни ликови на светители. Градишкиот манастир Св. Ѓорѓи се вбројува во редот на споменици на култу-рата од Преродбата.

Мегалитска опсерваторија – Кокино

Опсерваторија Кокино, која датира од 1800 п.н.е. н.е. од рано бронзено време и се наоѓа на планински врв познат како Татиќев Камен. Овде праисториските жители ги изведувале древните ритуали и обреди. Овде се следеле циклусите на Сонцето и Месечината и се мерело времето. Опсерваторијата Кокино се наоѓа на неовулкански рид, чии што карпи се создадени со стврднувањето на лавата, која истекла од вулкански кратер. Токму процепите создадени со времето се главните маркери кои ги означуваат местата на изгревање на Сонцето и Месечината во периодите на рамноденици и краткоденица, како и местата на нивните отклони.

Меморијален центар Пелинце

Меморијалниот центар АСНОМ е културно-историски комплекс во близина на селото Пелинце во Северна Македонија. Посветен е на Првото заседание на Антифашистичкото собрание за народно ослободување на Македонија (АСНОМ), кое се одржало на 2 август 1944 година во манастирот „Свети Прохор Пчински“. Идејата за изградба на меморијалниот центар посветен на АСНОМ започна од проблемите околу одбележувањето на Првото заседание на АСНОМ во манастирот Прохор Пчински, бидејќи се наоѓа надвор од територијата на Република Македонија во Србија. Дополнителна тензија настана откако во 1998 година на иницијатива на Воислав Шешел беше отстранета спомен плочата во манастирот.

Центарот беше свечено отворен на 2 август 2004 година од страна на тогашниот претседател на Република Македонија Бранко Црвенковски по повод шеесет годишнината од Првото заседание на АСНОМ.

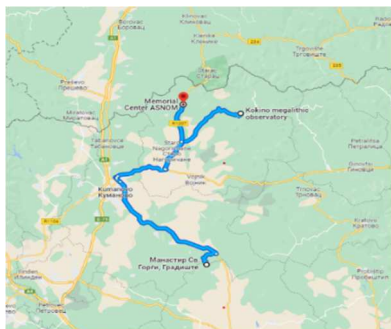

Комплексот е со вкупна површина од 8,5 хектари, во која се вклучени ресторан, амфитеатар и музеј на АСНОМ. Во музејот се наоѓа и плочата од манастирот. Проектант на меморијалниот центар е архитектот Георги Константиновски. На фасадата на музејот е поставен мозаик од 140 м², со кој е реализирана идејата за

„Македонија“ и е дело на уметникот Рубенс Корубин. Во музејот се наоѓа копија на собата од манастирот, во која се одржала првото заседание на АСНОМ.

Мапа на марирута

Трасата опфаќа вкупно 3 локалитети, од кои 2 културно-историски и 1 природен.

Локалитетите се наоѓаат надвор од територијата на Куманово, што подразбира користење меѓуградски превоз, како и присуство на личен автомобил или изнајмен. Маршрутата може да се категоризира како дводневно патување, бидејќи растојанието помеѓу локациите надминува 100,00 km. Потребното време за посета на секој од објектите е 60 минути. Територијата што спаѓа во опфатот на објектите, дел од маршрутите има доволно места за сместување и хотелска понуда. Просечната измерена цена за хотелско сместување е 50,00

евра за ноќевање. Исто така, територијата е обезбедена со доволен број места за јадење. На територијата има доволен број бензински пумпи, но со оглед на фактот дека локациите се наоѓаат надвор од градот Куманово, најблискиот медицински центар се наоѓа на растојание од 50.00 - 100.00 км.

Ранковце - Манастир „Свети Јоаким Осоговски“ (Крива Паланка) - Музеј Кратов – Кратовски куќли

Село Ранковце

Избраната маршрута започнува од Ранковце. Ранковце е општина која се наоѓа во источниот дел на Северна Македонија со седиште на истоименото село Ранковце. Општината опфаќа 18 села во котлината Славиште по горниот тек на Крива Река помеѓу планината Герман и Осоговската планина на површина од 240,71 км².

Манастир „Свети Јоаким Осоговски“ (Крива Паланка)

Манастирот „Свети Јоаким Осоговски“ се наоѓа на околу 3 километри од градот Крива Паланка, во подножјето на Осоговската планина, во месноста Бабин дол. Во житието на свети Јоаким Осоговски се наведува дека во времето на византискиот император Мануел Комнен (1143-1180) свештеникот Теодор Овчеполски, со монашко име Теофан, го основал манастирот и ги погребал моштите на свети Јоаким. Осоговски во манастирската црква. Манастирот првпат се

споменува во времето на бугарскиот крал Калојан (1196-1207). Кон средината на XVIII век, манастирот од непознати причини бил напуштен, а моштите на свети Јоаким биле изгубени. Во средината на 19 век, манастирот бил обновен и била изградена главната црква. Денеска во него се сместени моштите на св. Јоаким Осоговски. Денешниот манастирски комплекс го сочинуваат големата манастирска црква „Свети Јоаким Осоговски“, малата средновековна црква „Света Богородица“ и неколку објекти (конаци) наоколу.

Кратовски музеј

Музејот на градот Кратово (во македонска книжевна норма: Музеј на град Кратово) е историски и етнографски музеј во осоговското гратче Кратово, Северна Македонија. Се наоѓа во центарот на градот, во реставрирана стара турска куќа, која е прогласена за споменик на културата. Под зградата се наоѓал стариот отомански затвор. Збирката на музејот се состои од археолошки, историски и етнографски експонати. Музејот има и

оддел за конзервација.

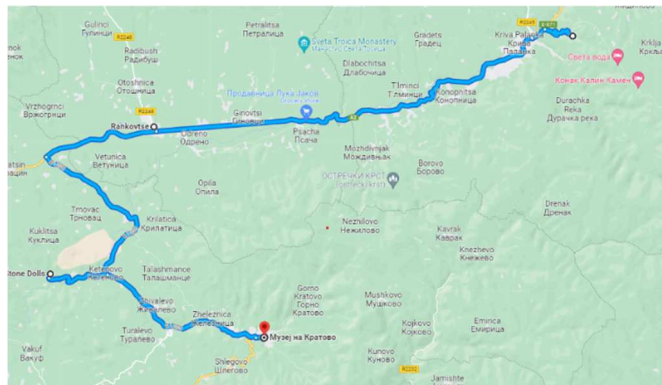
„Камени кукли (Куклици)“, с.Куклица

Месноста „Камени кукли“ се наоѓа во близина на кратовското село Куклица. Ова е еден од најубавите и најретките природни феномени во Осоговскиот регион северозапад од Кратово. Оваа креација на природата е стара над 50 илјади години. Природно настанал со вертикална ерозија на меките вулкански карпи. Постојат две главни легенди поврзани со формирањето на камените фигури кај Куклица. Најпознатата е за момчето кое не можело да одлучи со која од двете девојки да се ожени. Затоа решил да се ожени со двете во ист ден, но во различно време. Додека траела првата

венчавка, девојката која подоцна требала да се омажи со момчето, отишла да види која девојка се мажи истиот ден како неа. Кога видела дека нејзиниот иден сопруг се мажи за друга девојка, ги проколнала сите присутни на свадбата и тие се скамениле.

Мапа на маршрута

Маршрутата опфаќа вкупно 4 локалитети, вклучувајќи 2 културно-историски, 1 природен и посета на Ранковце. Локалитетите се наоѓаат надвор од територијата на населени места, што подразбира користење меѓуградски превоз, како и присуство на личен автомобил или изнајмен. Маршрутата може да се категоризира како триндневна рута, бидејќи вклучува неколку населени места за

кои е потребно доволно време за престој. Растојанието помеѓу локалитетите надминува 55,00 km. Потребното време за посета на секој од нив е 60 минути. Територијата што спаѓа во опфатот на локалитетите, дел од маршрутите има доволно места за сместување и хотелски понуди. Просечната измерена цена за хотелско сместување е 45,00 евра по ноќ. Исто така, територијата е обезбедена со доволен број места за јадење. На територијата има доволен број бензински пумпи, но со оглед на фактот дека локациите се наоѓаат надвор од населено место, најблискиот медицински центар се наоѓа на растојание од 30.00 - 50.00 км.

Комуникациски мерки за промовирање и спроведување на Стратегијата.

Главната цел на комуникациските мерки е да се промовира развојот и спроведувањето на Стратегијата, како и достигнување до максималниот број на заинтересирани лица. Истовремено, таа е насочена кон поддршка на имиџот на регионот Кустендил – Куманово, како активна страна во спроведувањето на политиките и формирањето на позитивни ставови за нивниот развој. Комуникацијата е основа за развивање и одржување на односите со граѓаните и нивните здруженија; невладини организации; надворешни инвеститори, бизнисот, кои ги развива своите активности на територијата на регионот, обезбедувањето на информации потребни за да се постигне информирана согласност, идентификување на проблемите што се појавуваат, зголемување на нивото на разбирање, генерирање на поддршка за иницијативите и програмите за добро и транспарентно владеење, разјаснување на суштински прашања и разграничување на проблематичните области. Мерките за комуникација ќе допрат до целните групи, меѓу кои ќе биде промовирана и Стратегијата. Имплементацијата на стратегијата ќе го одреди степенот до кој информациите допираат до целните групи и засегнатите страни и ги ангажираат во самиот процес.

Цели на комуникациските мерки

- Зголемување на публицитетот и информираноста на граѓаните и бизнисите во однос на развојот и имплементацијата на маркетинг стратегијата;
- Зголемување на довербата на јавноста во бугарските институции и промовирање на активно учество на општеството во процесите на одлучување и контрола;
- Обезбедување конкретни начини на комуникација помеѓу локалните власти, населението, структурите на граѓанското општество и бизнисите;
- Обезбедување пристап до информации од јавен карактер;

Project name Ref. No. CB006.2.22.128 “Enhancing the tourism potential in Kyustendil and Kumanovo through a modern vision of the regions “

The project is co-funded by EU through the Interreg-IPA CBC Republic of Bulgaria– Republic of North Macedonia Programme - 53

- Обезбедување конкретни начини на комуникација помеѓу локалните власти и заинтересираните страни и структурите на граѓанското општество.

Целни групи на комуникациските мерки

Дефинирањето на целните групи е важно бидејќи секоја група има свои потреби и приоритети. Утврдувањето на потребите за информации на целниот аудиторинум ќе ги земе предвид мислењата, знаењата и ставовите на идентификуваните јавни групи во однос на достапноста на информациите неопходни за донесување одлуки поврзани со промоција на Маркетинг стратегијата.

Главните целни групи на стратегијата се:

- општинските администрации на Кустендил и Куманово, општински советници на ниво на општина и град - административен центар;
- претседатели на месните заедници во општините;
- граѓаните и структурите на граѓанското општество;
- невладини организации и социо-економски партнери;
- деловни структури.
- заинтересирани лица, дел од прекуграничниот регион Кустендил - Куманово.

Постигнувањето на конкретните цели на мерките за комуникација зависи од планирањето на обемот и карактерот на главните пораки што треба да се упатат до приоритетните и кореспондентни целни групи. Промените во постоечките масовни ставови на јавноста наложуваат избор на стратегија за индиректен пристап до различни целни групи. Насочената комуникација, која би можела да формира одржливи идеи и критериуми за оценување меѓу претставниците на приоритетните целни групи, во многу поголема мера го гарантира постигнувањето на крајните цели. Токму затоа, за да се постигне основната цел на комуникацијата, неопходно е да се концентрираат напорите за обезбедување на ефективна комуникација со целните групи, кои имаат карактер на референтни групи во однос на значајни групи на население.

Целните групи може да се организираат на следниов начин:

Надворешни целни групи

- **Жители на прекуграничниот регион на Кустендил и Куманово** – главен корисник на услугите во регионот. Значајни им се сите активности што општините ги спроведуваат во областа на урбанистичкото планирање, инфраструктурата, безбедноста, чистотата, заштитата на животната средина, здравството, транспортот, образованието, локалните даноци и такси, административните услуги итн.
- **Претставници на бизнисот** – оваа група вклучува и претставници на локалниот бизнис, како и бизнисмени од земјата и странство. Важни теми за нив во комуникацијата со општините се: можностите за партнерства, обезбедување добра и современа инфраструктура, брзина на административна услуга, процедури за издавање дозволи и лиценци, координација со други институции, локални даноци и такси итн.

- **Претставници на невладиниот сектор** – неопходен е индивидуален пристап кон секоја од специјализираните организации според областа во која работат, за да се бараат форми на директна комуникација и партнерство со групи со специфична сфера на делување, до кои тешко можат да стигнат средствата за масовно информирање. Такви се постарите жители на заедницата, на возраст од 65 години; групи граѓани кои се трајно или привремено невработени; обесправени групи; претставници на малцинствата и етничките групи и други.
- **Претставници на политичките, јавните и деловните кругови** – оваа група вклучува различни лидери на позиции и мислења од областа на државната и локалната власт, политиката, општествените процеси, спортот, културата итн. Оваа група се смета и како референца во однос на спроведувањето на различни општински политики и активности.
- **Пошироката јавност во Бугарија и Северна Македонија** – жители на други населени места во државата, за кои прекуграничниот регион на Кустендил – Куманово е потенцијална дестинација за туризам, посета на културни и спортски настани, забава или работа.
- **Меѓународна јавност** – странски партнери, како што се збратимени градови, гости и учесници на различни настани и иницијативи имплементирани во прекуграничниот регион, туристи, бизнис претставници. Иако оваа група на прв поглед се чини дека се преклопува со горенаведеното, таа се разликува посебно поради спецификите на комуникациските канали што може да ги користи, како што е верзијата на некој сајт на странски јазик.
- **Претставници на медиумите** – важноста на оваа целна група се определува и од фактот што таа е канал на информации за другите целни групи.

Внатрешни целни групи

- **Вработени во општинските администрации** – голем број од нив директно комуницираат со надворешни целни групи како дел од нивните работни обврски, кои формираат идеи за квалитетот на работата во администрацијата. Надвор од работното време, во неформален амбиент формираат мислење за институцијата кај своите роднини и познаници. Од тие причини, колку подобро вработените се запознаени со клучните проекти на општините, целите и работата на администрацијата, толку поадекватно можат да коментираат на овие теми во нивната средина.
- **Заменик градоначалник, директори на дирекции/раководители на сектори** – поефективно и поуспешно е преку нив да се воведат правила за внатрешна комуникација и да се мотивираат вработените да ги следат. Пристапот кон оваа целна група треба да биде поврзан со унапредување на комуникацијата на хоризонтално ниво во општинската администрација.
- **Претседатели на месни заедници и нивни заменици** – преку нив информациите за важни теми за регионот Кустендил – Куманово, можат полесно и поефективно да допрат до граѓаните во населените места со ниско ниво на медиумска употреба.
- **Директори на општински претпријатија** – навремено и редовно информирање за планираните и реализираните активности од директорите на претпријатијата до општината.

Project name Ref. No. CB006.2.22.128 “Enhancing the tourism potential in Kyustendil and Kumanovo through a modern vision of the regions “

The project is co-funded by EU through the Interreg-IPA CBC Republic of Bulgaria– Republic of North Macedonia Programme - 55

Преку секоја од овие референтни целни групи, ефективно може да се пренесат различни делови од целокупните пораки на тековната маркетинг стратегија. Работата со секоја од овие групи подразбира специфични делувања и форми на комуникација, за да се гарантира индивидуализација на пристапот, и во исто време, координација на напорите за постигнување на крајните цели.

Комуникациски канали

Од исклучително значење е изборот на соодветниот канал(и) за да стигнување на информацијата до точната целна група. Разликите меѓу целните групи налагаат употреба на различни средства и канали за комуникација.

- **Информативни кампањи** - Проактивна информативна кампања која има за цел да ја промовира важноста за развивање на Маркетинг стратегија, да се вклучи и поттикне учеството на партнерите и засегнатите страни во процесот.
- **Брошури, постери и рекламни материјали** – се погодни за сите целни групи, го обезбедуваат потребниот минимум информации и обично се користат во комбинација со еден, два или повеќе канали за комуникација.
- **Информативни настани** – обезбедуваат можност за детална промоција на целите и клучните пораки на Маркетинг стратегијата до потенцијалните чинители и претставници на медиумите. Посебен акцент ќе биде ставен на одржување состаноци - дискусии со претставници на заинтересираните целни групи, бидејќи личниот контакт и можноста да се поставуваат прашања и веднаш да се добијат одговори, од страна на аудиторитумот е огромна предност на овој канал.
- **Дополнителни мерки** - изработка на информативни материјали, флаери и брошури за објаснување на клучните пораки во рамките на кампањата до целните групи; разјаснување на целиот процес на разработување и популаризација на Маркетинг стратегијата, организација на информативни настани за пошироката јавност, партнерите, бизнисите и медиумите.
- **Директна комуникација** - Како дел од голема ПР кампања, важен елемент е директната комуникација со корисниците, стимулирање дискусии и учество на луѓето и структурите на граѓанското општество.

Комуникација преку масовни медиуми

Комуникацијата преку масовните медиуми вклучува: организирање и учество на прес-конференции, брифинзи и соопштенија за медиумите; неформални работни средби и дистрибуција на информативни билтени во оддалечените области со мала употреба на други медиуми; размена на искуства со други општини за претставници на регионалните и локалните медиуми.

- **Националните медиуми** достигнуваат до најшироки можни претставници на различни општини на територијата на целата земјата, невладини организации, потенцијални партнери, други медиуми (регионални, меѓународни), пошироката јавност, вклучително и претставници на сите целни групи.
- **Регионалните медиуми** се задолжителен канал за доставување информации до локалните административни структури, разни организации на регионално ниво, пошироката јавност, како и до жителите на двете општини.

- **Телевизија** – користењето на овој комуникациски канал е погодно и за емитување вести (централни и средни) за пошироката јавност, така и преку специјализирани емисии, учествува за да допрат одредени целни групи.
- **Радио** – Карактеристично е што радио станиците со национално и регионално покривање „креираат“ свои вести и програми посветени на дадена тема. Тие се извор на информации и за некои од помалите радио станици кои периодично ги повторуваат вестите во текот на денот. Поради достапноста на информациите, радиото е ефикасен канал за допирање информации до сите целни групи од Стратегијата за комуникација.
- **Печатени изданија** – според нивните специфики, поединечните печатени публикации можат да се користат како за промоција на целите на проектот кај пошироката јавност, така и за прецизно адресирање на одредени целни групи..
- **Интернет медиуми и електронски информативни агенции** – повеќето од нив се карактеризираат со брзина во објавувањето на вестите - во реално време или веднаш по настанот. Друга позитивна страна е нивната разновидна публика. Овој комуникациски канал е погоден за допирање на информациите до други медиуми.

Конкретни мерки: дистрибуција на порака до медиумите, дистрибуција на линк со објавена анкета за граѓаните на страницата на општините Кустендил и Куманово, медиумско покривање на јавна дискусија со сите заинтересирани страни во врска со подготовката и промоцијата на маркетинг стратегијата; организирање прес-конференција и посебни средби со медиумите; организирање интервјуа со претставници од двете општини; создавање на посебен дел со собрани информативни материјали и фотографии за медиумите; дисеминација на информации со податоци од анализата на резултатите од изработката и промоцијата на стратегијата.

Комуникација преку Интернет

Одржување и ажурирање информации на веб-страницата на општините Кустендил и Куманово; дистрибуција на електронски билтени и негово редовно ажурирање. Интернетот и средствата за електронска комуникација треба да се користат во поголема мера при информирање на целните групи, бидејќи овозможуваат лесно и брзо ширење на информациите и го поддржуваат дијалогот меѓу општината и населението. Најважните вести и информации поврзани со развојот на Маркетинг стратегијата треба да бидат достапни на навремено ажурираната страница, која може да им помогне на луѓето кои бараат практични информации.

Како дел од комуникациската политика, протокот на информации меѓу општинските администрации, како исполнители на стратегијата, и јавноста мора да се одвива истовремено преку формална и неформална размена и постојан дијалог од отворен, сеопфатен и доверлив карактер.

Идентификување на современи начини за промовирање на ова наследство со цел привлекување на повеќе туристи, користејќи современи технологии и трендови во туризмот, ориентирани кон поинтерактивна и подинамична врска меѓу туристот и туристичката дестинација.

Популаризацијата на природното и културното наследство е еден од елементите кои даваат можност да се допре до голем број заинтересирани страни, како резултат на што се зголемува туристичкиот проток и атрактивноста на територијата. Во рамките на овој дел ќе бидат опишани неколку популарни начини за промоција на културното и природното наследство со цел да се привлечат повеќе туристи во прекуграничниот регион.

1. Промоција на природното и културното наследство преку дигитални медиуми, маркетинг пристапи и методи.

Културно-историското и природното наследство на прекуграничниот регион треба да биде достапно и привлечно за пошироката јавност, вклучително и на дигитален начин - ова е клучот за неговиот долгорочен опстанок, препознавање и одржување со текот на времето. Истражувањата и практиките покажуваат дека културните објекти кои се дигитализираат и промовираат преку онлајн медиумите често се попознати, посетени, достапни и привлекуваат подобри инвестиции од другите. Сè повеќе се користат дигитални алатки и медиуми, како што се видео презентација, 3D модели, интерактивни фотографии и видеа со објекти, интерактивни презентации и игри, онлајн обиколки, настани и преноси на социјалните мрежи.

Дигиталните и маркетиншките методи за презентирање и промовирање на културно-историското наследство станала неопходност за музеите, културните институции, традиционалните настани и фестивали и другите форми и носители на културното наследство да продолжат да постојат и да допрат до јавноста. Еден од современите методи е поврзан со фотограметриско снимање и креирање на реални 3D дигитални копии на фигурите, вклучени во пилот дигитална изложба базирана

на примерот на општина Кустендил во реализацијата на проектот „Дигитална прошетка низ осум илјадогодишна историја на Кустендил“, финансиран од Министерството за култура.

2. Дигитализацијата како метод за популаризација и ширење на природното и културно-историското наследство

Дигитализацијата на природното и културно-историското наследство придонесува за развој на прекуграничниот регион преку подобрување на пристапот на јавноста до

различните форми на културно и јазично изразување. Дигитализацијата на културното наследство, неговата онлајн достапност и одржувањето на неговата економска експлоатација се исто така активности во основата на Европската агенда во областа на дигиталните технологии. Дигитализацијата ги зголемува можностите за пристап до наследството и привлекување на аудиториум; и алатките за дигитализација, како што се 3D скенерите, на пример, може да го олеснат зачувувањето и обновувањето на физичките културни добра.

Дигиталната платформа создадена во рамките на проектот „Зголемување на туристичкиот потенцијал во Кустендил и Куманово преку модерна визија за регионите“ /со фокус - мобилна верзија/ <https://balkanbordertourism.com/bg> претставува прекуграничната атракција на регионот на нестандартен начин. Во ерата на дигитализација и сè поизразен развој на туризмот, употребата на вакви иновативни системи и платформи ќе обезбеди силни конкурентни предности и можност за развој во наредните години.

3. Учество на меѓународни специјализирани изложби за културно - историски туризам.

Учеството на сличен тип на изложби вклучува учесници од земјата и странство. Последниве години интересот за одржување на ваков тип изложби е се поголем, што создава предуслов за допирање на голем број заинтересирани лица. Меѓународното учество обезбедува дополнителна промоција и можност за размена на контакти и проширување на пазарот. Во оваа насока може да се дадат доволно примери,

вклучително и во 2019 година општина Кустендил ја доби престижната награда „Асеновци“ 2019 година за најголем придонес во развојот на културниот туризам. Наградата му беше врачена на градоначалникот на општина Кустендил, лично од Ирина Најденова - член на Управниот одбор на Здружението на бугарските тур-оператори и туристички агенти на официјална церемонија на 20 април 2019 година во Велико Трново. Свеченото доделување е во организација на АБТТА и е дел од програмата на Меѓународната изложба „Културен туризам“ во градот Велико Трново. општина. Кустендил се претстави со свој штанд, брендиран со некои од културните знаменитости во градот - Чифте Бања, музејски комплекс „Св. Георги“, У.Г. „Владимир Димитров – мајстор“

4. Спроведување фестивали - главна цел на сите одржани фестивали е размена и споделување на постојното културно-историско и природно наследство, создавање на нови контакти и врски, промоција на народното творештво, зачувување на интересот на групите кои ги пресоздаваат и презентираат традиционалните форми на уметност и култура, како и активирање на носители на културното наследство за споделување и пренесување на следните поколенија.

5. Новите технологии како двигател за популаризација на туристичката понуда во прекуграничниот регион на Кустендил - Куманово

Новите технологии продолжуваат да ги реструктурираат пазарите и секторите ширум светот. Во последните децении, технолошкиот напредок го направи патувањето

подостапно и полесно за многу луѓе, а во иднина има потенцијал целосно да го промени концептот на туризмот (на пр. интегрирано издавање билети, мобилни системи за плаќање итн.).

Како што технологијата за виртуелна реалност продолжува да се подобрува, можно е виртуелниот туризам да го надопolni или замени физичкото патување за некои патници. Спротивно на тоа, како што луѓето живеат сè повеќе дигитални и поврзани животи, можностите за аналогни, природни искуства за патување, може да станат претпочитана алтернатива на чисто дигитални искуства. Многу од работните места во туристичкиот сектор, почнувајќи од туристички агенти до хотелски персонал, веројатно ќе бидат погодени од зголемената пенетрација на автоматизацијата во економијата.

Во исто време, софтверот за преведување во реално време го прави поудобно за туристите да патуваат во области каде што не го зборуваат јазикот. Апликациите за преведување сега можат да преведуваат не само текст, туку и вербални информации. Ова може да влијае на услугите на туристички водич. Технологијата за виртуелна реалност (VR) главно се користи во видео игрите, но и во туристичкиот сектор за промовирање на искуства со туристичките дестинации. Искуствата од виртуелниот туризам може сè повеќе да даваат можност за алтернативни посети на места кои се сметаат за премногу еколошки или културно чувствителни, за да им се овозможи пристап на физичките посетители.

6. Инфлуенсери

Во денешно време е тешко да се привлече вниманието на потрошувачите со оригиналност. Во современото рекламирање се користат влијателни личности, т.н. инфлуенсери кои промовираат и рекламираат производи и услуги преку нивните канали за комуникација (главно социјални мрежи и блогови). Тие привлекуваат внимание на нивниот животен стил, особено на производите и услугите што ги користат од различни компании. Се очекува TripAdvisor да создаде дел со професионални критики од инфлуенсери и блогери со голем број објави на сопствените веб-локации и социјални мрежи, како и од светски познатите медиуми како National Geographic, Business Insider и Travel Channel.

This material has been produced was created and maintained with the assistance of the European Union through the Interreg-IPA CBC Republic of Bulgaria- Republic of North Macedonia Programme, CCI No 2014TC16I5CB006. The contents of this material is the sole responsibility of Municipality of Kyustendil and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or the Managing Authority of the Programme.